

KIRSTEN ELISA PETERSEN
LOTTE HEDEGAARD SØRENSEN
TRINE ELISABETH MØBIUS SØRENSEN
LARS LADEFOGED

**FRITIDS- OG UNGDOMSKLUB-
BERS BETYDNING FOR BØRN
OG UNGES HVERDAGSLIV OG
FÆLLESSKABER I UDSATTE
BOLIGOMRÅDER**

DPU
AARHUS UNIVERSITET

Kirsten Elisa Petersen, Lotte Hedegaard Sørensen,
Trine Elisabeth Møbius Sørensen og Lars Ladefoged

Fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unges hverdagsliv og fællesskaber i udsatte boligområder

DPU, Aarhus Universitet 2019

Titel:

*Fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unges
hverdagsliv og fællesskaber i udsatte boligområder*

Forfattere:

Kirsten Elisa Petersen, Lotte Hedegaard Sørensen,
Trine Elisabeth Møbius Sørensen og Lars Ladefoged

Udgivet af:

DPU, Aarhus Universitet, 2019, Afdeling for Pædagogisk Sociologi

© 2019, forfatterne

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:

Knud Holt Nielsen

Forsidefoto: Colourbox.dk

ISBN:

87-7684-553-2 (elektronisk udgave)

87-7684-552-4 (trykt udgave)

Indhold

FORORD	5
RESUMÉ	7
KAPITEL 1: INTRODUKTION	12
INDLEDNING	12
FORSKNINGSSPØRGSMÅL.....	14
RAPPORTENS OPBYGNING OG INDHOLD	15
KAPITEL 2: EKSISTERENDE VIDEN PÅ OMRÅDET	16
HVAD VED VI OM UNGDOMSUDVIKLING OG FRITIDS- OG UNGDOMSKLUBBER I UDSATTE BOLIGOMRÅDER?	16
HVAD VED VI OM BØRN OG UNGE, DER VOKSER OP I UDSATTE BOLIGOMRÅDER?	17
HVAD VED VI OM FRITIDS- OG UNGDOMSKLUBBERS BETYDNING FOR BØRN OG UNGE I UDSATTE BOLIGOMRÅDER?	19
OPSAMLING.....	22
KAPITEL 3: PROJEKTETS TEORETISKE GRUNDLAG	24
INKLUSION OG EKSKLUSION SOM KONTEKST FOR FRITIDS- OG UNGDOMSKLUBPÆDAGOGIK I UDSATTE BOLIGOMRÅDER	24
'GHETTO' SOM EKSKLUSIONS PRAKSIS	25
DET PÆDAGOGISKE ARBEJDE MED INKLUSION?	28
KAPITEL 4: FORSKNINGSPROJEKTETS METODISKE OG EMPIRISKE GRUNDLAG	30
PROJEKTETS FORLØB.....	30
PROJEKTETS EMPIRIGENERERING	31
ANONYMISERING, SAMTYKKE, FORTROLIGHED OG DATAHÅNDTERING	31
CASEBESKRIVELSER.....	33
KAPITEL 5: ANALYSE	38
TEMA NR. 1. PÆDAGOGISK ARBEJDE I UDSATTE BOLIGOMRÅDER	38
TEMA NR. 2. HVORDAN ARBEJDER PÆDAGOGERNE INKLUDERENDE?	42
TEMA 3. HVAD OPLEVER BØRNE OG DE UNGE?	47
OPSAMLING PÅ ANALYSE	51
KAPITEL 6: KONKLUSION	54
REFERENCER	57

Forord

Denne rapport formidler et særligt fokus på fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unge i udsatte boligområder og præsenterer centrale resultater fra et netop afsluttet forskningsprojekt om fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde rettet mod børn og unge i alderen 12-25 år.

Rapporten henvender sig især til pædagoger og pædagogisk personale, der arbejder inden for dette område, til studerende inden for den pædagogiske profession og til fagfolk, der på forskellig vis arbejder med at støtte og udvikle børn og unges livsforhold i udsatte boligområder rundt om i Danmark.

Projektet har forløbet i perioden august 2018 til august 2019, og i denne periode er tre fritids- og ungdomsklubber¹ fulgt i tre forskellige boligområder i Danmark dels gennem observationer, interview med medarbejdere, ledelse, børn og unge, og dels gennem en større spørgeskemaundersøgelse rettet mod alle medarbejdere og ledelse samt forskellige samarbejdspartnere.

Dette forskningsprojekt kunne ikke have været gennemført uden en stor indsats, tid og imødekommenhed fra både ledere, medarbejdere, samarbejdspartnere såvel som børn og unge i de tre forskellige boligområder. Der skal derfor rettes en stor tak til alle de medarbejdere såvel som børn og unge, der har bidraget med deres tid og åbnet dørene ind til de mange forskellige pædagogiske indsatser, der er tilrettelagt i de tre boligområder.

Af anonymiseringshensyn kan ingen desværre takkes ved navn, men alle, der har bidraget, har på forskellig vis haft betydning for forskningsprojektets forløb og de resultater, der præsenteres i nærværende rapport.

Ligeledes skal rettes en tak til BUPL's Forskningsfond, der med økonomisk støtte gjorde projektet muligt og samtidig delte vores faglige fokus på betydningen af at skabe forskningsbaseret viden om netop fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde, medarbejdernes faglighed og professionalitet såvel som betydningen af at støtte og hjælpe

¹ I denne sammenhæng anvendes betegnelsen fritids- og ungdomsklub, der dog både omfatter den såkaldt traditionelle form for fritids- og ungdomsklub, men også væresteder, ungecafeer og forskellige andre boligsociale indsatser rettet mod børn og unges fritidsliv i udsatte boligområder.

børn og unge, der vokser op i udsatte boligområder, gennem en lang række pædagogiske indsatser.

Kirsten Elisa Petersen, Lotte Hedegaard Sørensen, Trine Elisabeth Møbius Sørensen og Lars Ladefoged

København, september 2019

Resumé

Denne rapport præsenterer en række centrale resultater fra et netop afsluttet forskningsprojekt, der har haft fokus på fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde med børn og unge, når disse er beliggende i udsatte boligområder rundt om i Danmark. Forskningsprojektet har forløbet i perioden august 2018 til august 2019 og har fulgt medarbejdere, ledelse samt børn og unge i tre forskellige boligområder, der hver rummer forskellige fritids- og ungdomsklubber, væresteder, ungecafeer og andre typer af fritids- og klubindsatser.

Formålet med forskningsprojektet har været at udforske, hvilken betydning fritids- og ungdomsklubindsatser, der fysisk er placeret i udsatte boligområder, har for børn og unges hverdag, trivsel og muligheder for fællesskaber, herunder især, hvordan det pædagogiske arbejde rummer muligheder for at forbedre børn og unges livsforhold og muligheder for at forebygge børn og unges bevægelser ind i kriminalitet og banderelaterede grupper.

Forskningsprojektet har overordnet taget afsæt i følgende problemstilling:

Hvilke muligheder rummer pædagogiske indsatser i fritids- og ungdomsklubber i udsatte boligområder for at forebygge børn og unges bevægelser ind i kriminalitet og banderelaterede grupper?

Projektets overordnede forskningsproblemstilling udfoldes i tre samtidigt forbundne spørgsmål, der udforskes undervejs i projektføreløbet:

- 1. Hvordan og på hvilke måder tilrettelægges pædagogiske indsatser i udvalgte fritids- og ungdomsklubber/væresteder m.m. i udsatte boligområder?*
- 2. Hvordan opleves disse indsatser af børnene/de unge og det pædagogiske personale?*
- 3. Hvilken betydning af indsatserne kan indfanges til brug for udvikling af viden fremadrettet om forebyggende indsatser inden for fritids- og ungdomsklubområdet?*

Forskningsprojektets teoretiske grundlag, som præsenteres i denne rapport, tager afsæt i to samtidige og forbundne teoretiske perspektiver. Dels et by- og boligsociologisk perspektiv, hvor fokus er på at sætte en forståelsesramme rundt om de udsatte boligområder, herunder på, hvordan forskningen forbundet hertil har indkredset, at disse boligområder ofte er bebyggelser for fattige borgere med etnisk minoritetsbaggrund (Wacquant, 2014; Bourdieu, 1997). Og dels et teoretisk fokus på pædagogik, og især socialpædagogik, der medvirker til at indkredse de indsatser, der tilrettelægges i fritids- og ung-

domsklubber i disse udsatte boligområder. Her knyttes særligt an til begrebet social eksklusion og inklusion, således som både Hedegaard-Sørensen (2019) og Jensen (2006) samt Erlandsen et al. (2015) har præciseret, og hvor socialpædagogikken er forbundet til samfundets socialpolitiske, historiske og kulturelle forståelser og værdier i relation til udsatte grupper i samfundet.

Forskningsprojektets metodiske grundlag er overordnet placeret inden for den kvalitative tradition, og særligt inden for et såkaldt praksisperspektiv, hvor formålet er at bidrage med, hvad der kan beskrives som indefra perspektiver, hvor praksis og praktisk handlen betragtes som tæt sammenvævet med de pædagogiske kontekster og fællesskaber, hvor børn og unge lever deres liv, og således også involverer de kontekstafhængige betingelser og muligheder for netop disse børn og unge (Bourdieu, 1997).

Metodisk består forskningsprojektet af en række data, der er indsamlet sammen med personale samt børn og unge hen over et år i de tre forskellige boligområder:

- Etnografisk inspireret feltarbejde, herunder også deltagelse i personalemøder, supervision og afdelingsmøder og møder med forskellige samarbejdspartnere.
- Kvalitative semistrukturerede forskningsinterview med ledelse.
- Kvalitative fokusgruppeinterview med pædagogisk personale.
- En spørgeskemaundersøgelse rettet mod pædagogisk personale, ledelse samt relevante samarbejdspartnere i tilknytning til det pædagogiske arbejde i boligområderne.
- Kvalitative fokusgruppeinterview med de unge.

Rapportens analyser af datamaterialet har indkredset tre centrale temaer:

1. Fritids- og klubpædagogisk arbejde i udsatte boligområder.
2. Hvordan arbejder pædagogerne inkluderende?
3. Hvad oplever børnene og de unge?

De tre temaer er gensidigt forbundne, men er i nærværende sammenhæng præsenteret i tre afsnit. Det første tematiske afsnit trækker især på den viden, der er indkredset gennem en større spørgeskemaundersøgelse rettet mod alle pædagoger og ledere i fritids- og ungdomsklubber/boligsociale indsatser i de tre boligområder. Her peges der især på forståelsen af, at det pædagogiske arbejde stiller særlige krav til pædagogerne, krav der i højeste grad ser ud til at være forbundet med netop institutionernes fysiske beliggenhed i udsatte boligområder. Analyserne af datamaterialet viser således, at det pædagogiske personale, på tværs af de tre forskellige boligområder, er både bevidste om dette forhold, og at dette forhold også træder frem i hverdagens pædagogiske praksis. Dels at

børn og unge, der vokser op i disse boligområder, ofte kæmper med nogle vanskeligheder, fx socialt, emotionelt og læringsmæssigt, som egentligt ikke har noget med børnene og de unge at gøre, men netop anskues som et forhold, der træder frem ved at vokse op i de pågældende boligområder. Der er altså ikke noget galt med børnene og de unge, men at de derimod vokser op under nogle strukturer og vilkår, som betyder, at de på mange måder befinder sig i udsatte positioner og i risiko for sociale eksklusionsprocesser. Det er ofte svært at klare sig godt i skolen, det er svært at deltage i fritidsaktiviteter, der ligger uden for boligområdet usynlige grænser, og det er vanskeligt at få fritidsjob og dermed mulighed for at tjene sine egne penge. Nogle af de unge kommer fra hjem, hvor der er mange søskende og meget lidt fysisk plads, og har forældre, der ikke er eller kun periodisk er tilknyttet arbejdsmarkedet, og som heller ikke har en uddannelse.

Størstedelen af de børn og unge, der bruger fritids- og ungdomsklubberne i de tre boligområder, har anden etnisk baggrund end dansk og er primært indvandrere eller efterkommere af indvandrere fra de såkaldte tredje verdenslande. For alle tre boligområder gælder det, at der kun er meget få etniske danske unge, der benytter fritids- og klubtilbuddene og ligeledes, at der især er mange drenge, der benytter tilbuddene, og nogle steder slet ingen piger².

Det andet tema indkredser, hvordan pædagogernes arbejde knytter an til inkluderende indsats i den pædagogiske praksis i hverdagen. Netop begrebet inklusion viser hen til den pædagogiske praksis, hvor der ser ud til at foregå to gensidige forbundne spor i pædagogikken – et spor der handler om at skabe et fællesskab i fritids- og ungdomsklubben, der afsætter tid og sted for børn og unge, så de kan være med i aktiviteter, samvær og gode oplevelser, og et samtidigt spor og fokus på, hvordan de pædagogiske indsats kan forbedre børnene og de unges livsbetingelser og muligheder her og nu, men også i et fremadrettet perspektiv. Dette spor sætter i høj grad fokus på at hjælpe børnene og de unge med at opnå adgang til det omgivende samfund, fx gennem ekstra støtte til lektiehjælp, der medvirker til at forbedre skolegang, hjælp til fritidsjob, og hjælp til at søge uddannelse. Netop disse to simultane pædagogiske spor medvirker til at indkredse, at pædagogikken, og især de socialpædagogiske indsats, både handler om at skabe inkluderende muligheder for børnene og de unge og dermed modvirke sociale

² Der er forskel de tre boligområder imellem, i forhold til hvor mange piger og drenge der benytter fritids- og klubtilbud. I nogle af fritids- og klubtilbud er der mange piger, mens der i andre, kun er få piger. Ligeledes er der i nogen af fritids- og klubtilbud, overvejende piger i fritidsklubalderen, men ikke i ungdomsklubalderen, mens der i andre er mange piger og drenge i ungdomsklubtilbud.

eksklusionsprocesser, der foregår på samme tid på både et samfundsmæssigt og et institutionelt niveau. Sociale eksklusionsprocesser, der så at sige foregår gennem børnene og de unges opvækst, hverdagsliv og det, der hører til at bo i et "ghettoområde", hvor der "altid er problemer", og hvor vanskelighederne med at få en god skolegang, muligheder for fritidsjob eller deltage i fritidsaktiviteter, der befinder sig uden for disse boligområder, er påtrængende for flere af børnene og de unges livsmuligheder.

Det tredje tema i rapporten giver stemme til de børn og unge, der lever i de udsatte boligområder, og som benytter fritids- og ungdomsklubberne. Her peger analyserne af datamaterialet på, at for mange af de unge betyder det at have klubben at have muligheden for at være en del af et fællesskab sammen med andre unge og med voksne, men det betyder også, at man har et sted, hvor "*dem, der laver kriminalitet, ikke kommer ind*" og dermed også tilbydes en mulighed for ikke at 'havne i kriminalitet', som de unge selv siger. Fællesskabet med andre unge i fritids- og ungdomsklubben, hvor der er samvær om en lang række aktiviteter, fx sport og musik eller computerspil, betones af de unge som *det*, der står særligt centralt for dem. Derudover viser datamaterialet, at de voksne i fritids- og ungdomsklubberne er meget vigtige for de unge. Her mødes man af nogle voksne, der inviterer ind i fællesskab, som lytter og forstår, og som er gode til at hjælpe en – både i klubben og uden for klubben.

Rapportens konklusioner peger på flere samtidige forhold. Dels at fritids- og klubaktiviteter i de udsatte boligområder er vigtige institutionelle sammenhænge, der skaber muligheder for, at børn og unge kan blive en del af et fællesskab sammen med andre børn og unge og sammen med voksne. Et fællesskab, hvor det er muligt at få adgang til fritidsaktiviteter, men også mulighed for at være sammen på en anden måde end at hænge ud på gaden. Fritids- og klubindsatserne åbner også for støtte og udvikling af børnene og de unges kompetencer både i forhold til skolegang og lektiehjælp, men også sociale og emotionelle kompetencer i forhold til at deltage i fællesskaber med fokus på sport, musik, computerspil, og især sammen med voksne, der ser ud til at have stor betydning for børnene og de unge. Det pædagogiske personale fokuserer på dobbelte indsats; en indsats, der har karakter af typisk fritids- og klubpædagogik og en indsats, der hele tiden arbejder på at hjælpe og støtte den enkelte unges egen udvikling; forbedre skolegang, hjælpe med fritidsjob og grundlæggende at støtte de unge i at udvikle kompetencer til at komme til deltagelse i samfundet.

Selve pædagogikken ser ud til at fungere i to samtidige spor – eller et dobbeltblik. Dels en fritids- og klubpædagogik, som er traditionel, og som har fokus på fritids- og klubaktiviteter, således som disse træder frem generelt i fritids- og ungdomsklubber landet over. Sport, musik, samvær, computerspil, ture ud af huset osv. udgør grundlaget og invitationen ind i selve fritids- og ungdomsklubfællesskabet, men ikke uden et samtidigt

pædagogisk blik på betydningen af at gøre noget særligt, at hjælpe børnene og de unge i deres liv, der hele tiden er til stede i det pædagogiske arbejde. Det kan være i form af særlige indsatser med fokus på lektiehjælp, fritidsjob og hjælp til at søge uddannelse, men med en sideløbende forståelse af, at når fritids- og klubindsatserne fysisk er placeret i disse boligområder, så skal børnene og de unge have en ekstra indsats, der kan åbne muligheder for at forebygge sociale eksklusionsprocesser og øge mulighederne for, at det enkelte barn eller den enkelte ung bliver inkluderet i det omgivende samfund – uden for boligområdet.

De tre fritids- og klubindsatser repræsenteres og beskrives igennem tre caseeksempler og medvirker til at indkredse, at netop fritids- og klubpædagogik er noget særligt, når det foregår i disse udsatte boligområder. Der er således andet og mere på spil i disse sammenhænge end den traditionelle fritids- og klubpædagogik. De tre caseeksempler har medvirket til at indkredse forskellige former for indsatser, der forhåbentligt kan danne grundlag for yderligere inspiration på netop dette område, og som forhåbentligt samtidig kan medvirke til at sætte yderligere fokus på, at pædagogikken i denne sammenhæng både kan forebygge vanskeligheder og samtidig åbner muligheder for børnene og de unge rettet mod deres hverdagsliv, men også på længere sigt i deres fremtid i relation til skole, arbejde og uddannelse.

Kapitel 1: Introduktion

Indledning

Denne forskningsrapport præsenterer resultater fra et netop afsluttet forskningsprojekt, der har haft fokus på fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde med børn og unge, der vokser op i udsatte boligområder. Rapporten henvender sig især til pædagoger, der arbejder inden for dette område, men også til pædagogstuderende, som fremadrettet har planer om at arbejde med børn og unge i fritids- og klubsammenhænge. Derudover henvender rapporten sig også til de fagfolk, der på forskellig vis er optaget af at forbedre børn og unges trivsel og udviklingsmuligheder.

Projektet har forløbet i perioden august 2018 til august 2019 og har fulgt både ledere, medarbejdere samt børn og unge i tre forskellige boligområder i Danmark, hvor der i disse boligområder er etableret fritids- og ungdomsklubber, ungecafeer og særlige boligsociale indsatser rettet mod børn og unge i alderen 12-25 år.

Gennem denne etårige periode har forskningsprojektet således fulgt medarbejdere samt børn og unge med fokus på at indfange viden om, hvordan fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde har betydning for børn og unges hverdag, trivsel og udvikling, når hverdagen, opvæksten og ungdomslivet vel at mærke foregår i udsatte boligområder.

Når der her er et særligt forskningsorienteret blik på fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde i de udsatte boligområder, er det, fordi både den nordiske og internationale forskning har indkredset disse boligområder som særlige områder for fattige borgere i samfundet, ofte med etnisk minoritetsbaggrund og samtidig fysiske symboler for segregerede, socialt ekskluderede og marginaliserede grupper (Børresen, 2002; Bauman, 2004; Wacquant, 2008a, 2008b; Swartz, 2009; Jensen et al., 2012; Petersen, 2015, 2017).

Internationalt er forskningen i børn og unges opvækst, hverdagsliv og udvikling i de udsatte boligområder (the inner-city black ghettos i USA, the farvelas i Rio, the banlieues i Paris og the council estates i Glasgow og London) et omfattende og tværdisciplinært forskningsfelt, som bl.a. har medvirket til at indkredse, hvorledes opvæksten i disse boligområder kan medføre en øget risiko for udvikling af kriminalitet, herunder bevægelser ind i bandegrupperinger (Trasher, 1927; Whyte, 1943; Vigil, 2002; Del Carmen et al., 2009; Petersen og Ladefoged, 2018a).

Hertil kommer en omfattende international forskning, der udforsker sociale, emotionelle og læringsmæssige vanskeligheder hos børn (Brody et al., 2001; Leventhal & Brooks-Gunn, 2000; Ingoldsby et al., 2006; Winslow & Shaw, 2007) samt viden om manglende tilknytning til skole, uddannelse og arbejdsliv på længere sigt såvel som sundhedsmæssige vanskeligheder bundet til opvæksten i disse boligområder (Vasquez & Pitts, 2006).

I dansk sammenhæng er der til gengæld meget begrænset teoretisk og empirisk viden om børns opvækst og hverdagsliv kontekstualiseret i de udsatte boligområder, herunder især også en mangelfuld viden om, hvordan velfærdsstatens institutioner, i dette tilfælde fritids- og ungdomstilbud ofte fysisk beliggende i eller omkring disse boligområder, gennem pædagogiske indsatser kan medvirke til at forebygge en opvækst under udsatte livsforhold og derigennem øge børn og unges livschancer (Petersen, 2015, 2018).

Dette forskningsprojekt hviler på antagelsen om, at fritids- og ungdomsklubspædagogikken rummer store muligheder for at støtte børn og unges trivsel, udvikling, inklusion i fællesskaber såvel som mulighederne for at arbejde forebyggende i forhold til børn og unges bevægelser ind i kriminalitet og bandegrupperinger. Projektet fokuserer på to centrale og forbundne områder, der savnes i den eksisterende forskning, særligt i en dansk sammenhæng. Det ene område omfatter en manglende viden i relation til pædagogers indsatser og betydning for børns bevægelser ind i bander – den såkaldte *præbandefase* – der er karakteriseret ved børns bevægelser rundt i det lokale (udsatte) boligområde med løs tilknytning til skole og begyndende kriminalitetsadfærd allerede i alderen 10-13 år (Petersen, 2015). Det andet område knytter an til en manglende viden om fritids- og ungdomsklubbers forskellige pædagogiske tiltag, samarbejde med en lang række andre fagprofessioner såvel som fritids- og ungdomsklubbernes konkrete pædagogiske tiltag og betydning i børn og unges hverdagsliv.

Projektet er overordnet placeret inden for den sociale forskning med børn og unge, er tværdisciplinært og fordeler sig hen over både det pædagogiske, det psykologiske og det sociologiske forskningsfelt. Forskningsprojektet udgår fra og søger samtidig at bidrage til et voksende forskningsfelt inden for den sociale forskning med børn og unge, hvor børns hverdagsliv, udvikling og læring studeres med afsæt i de pædagogiske kontekster, hvor hverdagslivet leves, og hvor pædagoger og pædagogiske indsatser udgør en både grundlæggende og integreret del af børn og unges opvækst og trivsel i det moderne velfærdssamfund.

Projektet tager teoretisk afsæt i en forståelse, hvor udvikling anskues som et dialektisk samspil mellem børnene, de unge og deres omgivelser, og hvor børnene og de unges motiver, følelser og handlinger foregår i et samspil og med mulighed for at komme til

deltagelse i hverdagslivet, således som det er betonet inden for den kulturhistoriske tradition (Hedegaard, 2005). Samtidig anlægges et såkaldt professionsperspektiv, der åbner mulighed for at udforske pædagogers faglighed, pædagogiske kompetencer og handlinger som situeret og integreret i den specifikke pædagogiske praksis (Petersen, 2009, 2015). Disse forbundne perspektiver åbner mulighed for at udforske børn og unges levede liv i samspil med de institutionelle kontekster, der udgør en stor del af barndoms- og ungdomslivet i udsatte boligområder, men også til at udvikle viden om, hvordan og på hvilke måder pædagogerne får betydning for børnene og de unges hverdagsliv.

Forskningsprojektets metodiske grundlag består af etnografisk inspirerede feltstudier, spørgeskemaundersøgelse, individuelle interview med ledere og fokusgruppeinterviews med pædagogisk personale, børn og unge med afsæt i et praksisforskningsperspektiv. Begrebet medforsker medvirker til at indramme det særlige eller det specifikke aspekt ved praksisforskning. Her betones netop betydningen af, at hverken pædagogerne, børnene eller de unge er genstand for forskerens udefrakommende blik, men deltager i forskningsprojektet som medforskere og som aktivt handlende subjekter. Sammenlignet med eksisterende forskning på feltet bidrager praksisforskningsperspektivet med viden fra pædagogerne og børnene/de unge selv, deres oplevelser, erfaringer og handlinger i deres hverdagsliv. Der er således tale om viden, der udvikles indefra og indenfor i den specifikke pædagogiske praksis og ikke løsrevet fra de pædagogiske kontekster og fællesskaber.

Forskningsprojektet har taget afsæt i en række forskningsspørgsmål, der har dannet grundlag for det metodologiske arbejde i projektforløbet:

Forskningsspørgsmål

Hvilke muligheder rummer pædagogiske indsatser i fritids- og ungdomsklubber i udsatte boligområder, for at forebygge børn og unges bevægelser ind i kriminalitet og bandegrupperinger?

Projektets overordnede forskningsspørgsmål udfoldes i tre samtidigt forbundne spørgsmål, der udforskes undervejs i projektforløbet:

- 1. Hvordan og på hvilke måder tilrettelægges pædagogiske indsatser i udvalgte fritids- og ungdomsklubber/væresteder mm. i udsatte boligområder, rettet mod at forebygge børn og unges bevægelser ind i kriminalitet og bandegrupperinger?*
- 2. Hvordan opleves disse indsatser af børnene/de unge, og det pædagogiske personale?*
- 3. Hvilken betydning af indsatserne kan indfanges til brug for udvikling af viden fremadrettet om forebyggende indsatser inden for fritids- og ungdomsklubområdet?*

Rapportens opbygning og indhold

Rapporten vil præsentere en række af de resultater, der er indkommet og analyseret, og som især sætter fokus på, hvorfor der er noget særligt på spil i fritids- og klubtilbud i de udsatte boligområder, hvordan pædagogikken tilrettelægges og ikke mindst, hvordan det pædagogiske personale arbejder i hverdagen med børnene og de unge og absolut også, hvordan de unge oplever at være tilknyttet disse indsatser.

Rapportens kapitel 2 vil give et overblik over centrale dele af den eksisterende forskning på området, dvs. hvad viser national såvel som international forskning om børn og unges forudsætninger for trivsel og udvikling i udsatte boligområder, og hvilken rolle har fritids- og ungdomsklubbers arbejde i denne sammenhæng.

Rapportens kapitel 3 vil kort introducere dele af forskningsprojektets teoretiske grundlag, hvor der argumenteres for, at særligt den by- og boligsociologiske forskning har indkredset, at udsatte boligområder ofte er områder for byens fattige borgere og ligeledes ofte for borgere med etnisk minoritetsbaggrund. Ligeledes trækkes en teoretisk tilgang ind til at forstå pædagogernes arbejde i disse boligområder som socialpædagogiske indsatser, der er tæt forbundet til netop det forhold, at pædagogikken udføres i disse boligområder og dermed stiller særlige krav til det pædagogiske personale i deres arbejde.

Rapportens kapitel 4 præsenterer forskningsprojektets metodiske grundlag; hvilke typer af dataindsamlingsmetoder, der er bragt i anvendelse, og hvordan de indsamlede data analyseres. Efterfølgende beskrives de tre boligområder, hvor de forskellige fritids- og klubindsatser er fysisk placeret, i tre anonymiserede cases, med særligt fokus på de tre institutioners pædagogiske organisering og praksis samt boligområdet og dermed også institutionens socioøkonomiske placering.

I kapitel 5 præsenteres selve analysen af forskningsprojektets datamateriale med afsæt i de ovenfor beskrevne forskningsspørgsmål, der er optaget af at udforske og belyse, hvordan fritids- og ungdomsklubber i de udsatte boligområder arbejder med at forebygge børn og unges opvækst præget af udsatte livsforhold samt forebygge risikoen for bevægelser ind i kriminalitet og banderelaterede grupperinger.

I kapitel 6 samles der op på rapportens forskellige kapitler, og de centrale fund i analysen formidles gennem en række konklusioner, der indkredser det pædagogiske arbejde i fritids- og ungdomsklubberne samt betydning af indsatserne for børnene og de unge.

Kapitel 2: Eksisterende viden på området

Hvad ved vi om ungdomsudvikling og fritids- og ungdomsklubber i udsatte boligområder?

I nærværende kapitel sættes fokus på allerede eksisterende viden og forskning, der vedrører indeværende forskningsprojektets hovedtema; fritids- og ungdomsklubber og deres indsatser rettet mod børn og unge, når indsatserne befinder sig i og udøves i de såkaldte udsatte boligområder. I den forbindelse er der foretaget en omfattende litteratursøgning i danske såvel som internationale databaser, og som præsenteres og indkredses ud fra de dominerende og centrale tematikker om fritids- og ungdomsklubbernes betydninger og betingelser, når indsatserne er placeret i udsatte boligområder.

Kapitlet behandler og bevæger sig imellem tre samtidige og sammenhængende områder; *ungdomsudvikling*, *fritids- og ungdomsklubber* og *udsatte boligområder*.

Det betyder, at når blikket rettes mod et af områderne, da vil dette vidensområde ikke være isoleret til et afgrænset vidensfelt, men fremhæves som en del af den vekselvirkning, der tilsammen udgør en helhedsorienteret forståelse af det komplekse af udfordringer og muligheder, der gør sig gældende, når forskningen omhandler (social)pædagogiske indsatser i udsatte boligområder.

Først præsenteres dominerende perspektiver på og viden om de sociale og psykologiske forudsætninger for udvikling og (u)mulighederne for trivsel og forandring, når børn og unges hverdagsliv foregår i de udsatte boligområder. Dernæst rettes et forskningsbaseret fokus mod fritids- og ungdomsklubbernes praksis og pædagogernes daglige udfordringer og vilkår i mødet med netop denne gruppe af børn, unge og familier, der vokser op og lever i de udsatte boligområder. Mens de to førstnævnte områder udfoldes i særskilte afsnit, inddrages de udsatte boligområder alene som en gennemgående betegnelse og står samtidig som det kontekstuelle bagtæppe for de områder, der er placeret rundt omkring i Danmark, der har varierende grad af sociale udfordringer, og som samtidig også er det område, hvor fritids- og ungdomsklubberne er fysisk placeret – de såkaldte udsatte boligområder. Således indgår de tre vidensområder i en samtidig og sammenhængende bevægelse, der illustrerer, at forskning om indsatser i de udsatte områder ikke lader sig isolere, men ofte forudsættes i vekselvirkninger af hinanden – en ikke uvæsentlig pointe i dette kapitel.

Hvad ved vi om børn og unge, der vokser op i udsatte boligområder?

I forlængelse af ovenstående beskrivelse vil dette afsnit således præsentere og sortere viden og forskning inden for området om børn og unges udvikling og trivsel, når børn og unges hverdag foregår i de udsatte boligområder.

Rettes blikket således mod det, vi allerede ved om de børn, unge og familier, der bor og lever i de udsatte boligområder, så kan der tegnes et generelt billede, hvor en stor andel af beboerne lever i fattigdom, grundet lavt uddannelsesniveau og lav beskæftigelse, og samtidig kan der peges på øget risiko for udvikling af misbrug, psykisk sygdom og kriminel adfærd (Christensen et al., 2018b; Kjer et al., 2016). Som følge af disse risikofaktorer kan der aftegnes en voksende forskningspolitisk interesse for at undersøge børn og unges udvikling og trivsel inden for rammerne af det boligsociale felt med særlig fokus på det simple, men samtidig komplicerede spørgsmål; hvordan påvirkes dine livschancer af det område, som du bor i?

I et forsøg på at besvare dette spørgsmål, kan der inden for forskningen peges på flere tilgange, der bidrager til feltet, hvor områdeorienteret forskning og risikoforskningen kan betones som nogle af de mere dominerende bevægelser. Begge er interesseret i, hvordan og på hvilke måder det enkelte individs livschancer påvirkes af de sociale og kontekstuelle forhold, men hvor områdeeffekt litteraturen udforsker, hvilke af de mange kontekstuelle mekanismer der rent faktisk har en indvirkning på beboernes livschancer (Schultz Larsen, 2017), der beskæftiger risikoforskningen sig særligt med den enkeltes modstandsdygtighed til at overkomme vanskelige opvækstforhold (Mosavel et al., 2015; Rutter, 2007; Woodland, 2016).

Både i Danmark og internationalt har risikoperspektivet været anvendt til at undersøge og indfange sammenhængen mellem årsager og symptomer på adfærdsudvikling, særligt hos børn og unge, der har vokset op under belastende opvækstvilkår (Schultz Jørgensen 2002; Christensen 2018b). Men i stedet for at fokusere på, hvad der forhindrer børn og unge i ordentlige opvækstvilkår, bidrager og indkredser denne del af forskningen med et vigtigt og væsentligt perspektiv – børnene og de unges ressourcer. Internationalt udvikles der forskningsmodeller, der fremhæver, at ungdomsudvikling skal udforskes med fokus på ungdommens styrker, egenskaber og ressourcer, fremfor "*what youth should avoid*" (Bowers et al. 2010). Inden for dette felt er formålet ikke at underkende begrebet udsathed blandt børn og unge, men netop at hjælpe denne gruppe individer ud fra et positivt udviklingsorienteret perspektiv, fremfor at se på negative effekter og kræfter, der vanskeliggør positiv ungdomsudvikling (Lerner et al., 2011; Gaylord-Harden 2018).

Studier inden for risikoforskningen er interessante, fordi de tilbyder et indefra-perspektiv på børn og unges liv, som for eksempel Petersen (2018, 2015), der har forsket om og med unge fra udsatte boligområder ved at lytte til deres fortællinger om opvækst, hverdagsliv og om, hvordan *"fritids- og ungdomsklubber har været gode, men har lukket for tidligt"* (Petersen, 2015), og hvordan voksne professionelle har været en afgørende faktor i deres exit fra det kriminelle bandemiljø.

Samtidig kan der i dansk sammenhæng peges på en stigende prioritering af områdeorienteret forskning, der specifikt undersøger børn og unges opvækstvilkår i udsatte boligområder ved at rapporterer om, hvad, hvor og hvem der kan udpeges som havende særlige udfordringer. Herunder tydeliggøres det i den nationale undersøgelse af børn og unges trivsel og velfærd i Danmark (Ottosen, et al., 2018), at der eksisterer en social skævhed blandt børn og unge, der lever i fattige familier, hvoraf 38 procent hverken går til sport, er tilknyttet en forening eller en klub. Ottosen et al. (2018) gør opmærksom på, at denne gruppes sparsomme tilknytning til foreningslivet kan tolkes som konsekvens af en økonomisk prioritering, da 40 procent af udsatte børn og unge med indvandrerbaggrund lever i familier, hvor ingen af de voksne i husstanden har arbejde, hvilket kan betyde, at de er nødsaget til at fravælge børnenes fritidsinteresser. Ottosen (2018) udpeger således, at der kan være særlige sociale og økonomiske udfordringer, der påvirker børn og unges trivsel, mens andre studier mere direkte undersøger beboernes effekt på hinanden i et afgrænset boligområde – den såkaldte naboeffekt. Dette perspektiv er interessant, fordi antallet af folk, der er dømt for lovovertrædelser, er tre gange højere i de udsatte boligområder end resten af landsgennemsnittet (Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2019), og i en dansk undersøgelse foretaget af Rotger og Galster (2018) peger forskningen på, at for hver gang antallet af beboer, der er sigtet for narkokriminalitet, stiger med 1 procent, øger det unges risiko for at blive sigtet for kriminalitet med 4,2 procent. Samtidig peger et amerikansk studie på, at hvis unge vokser op med negative forventninger og formodninger om, at de lever i et utrygt boligområde med uvenskaber, da øges de unges risiko for at udvikle aggressiv adfærd og tilknytning til bandemiljøer (Shuval et al., 2012; Romero et al., 2015).

Således er der flere studier, der kan pege på betydningen af, at områder påvirker børn og unges udvikling, trivsel og læring, mens der i andre forskningskredse hersker grundlæggende uenighed om, at der findes stærkt empirisk belæg for, at din nabo rent faktisk påvirker dine livschancer (Galster, 2012). Således bidrager denne del af forskningen til en form for forståelse af, hvilke faktorer der er på spil for de børn og unge, der bor i de udsatte områder, men samtidig må dette også anses som en central udfordring, da om-

rådeorienteret forskning ikke alene kan afgøre, hvilke faktorer der skabes inden for boligområdet – eller om deres opståen overhovedet har deres egentlige oprindelse i de udsatte boligområder.

Hvad ved vi om fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unge i udsatte boligområder?

Naboeffekten og de potentielle risikofaktorer ved at vokse op i de udsatte boligområder har medført en voksende interesse for at undersøge, hvordan kulturplanlægning og områdebaserede indsatser kan forbedre boligforholdene i udsatte boligområder samt forebygge bolig-mæssig segregering (Christensen, 2013). Dette har medvirket til en samtidig stigende forskningsinteresse for at undersøge og opfinde evidensbaserede metoder i det (social)pædagogiske arbejde, der kan påvise dokumenteret effekt af de særligt tilrettelagte indsatser (Aner, 2017). Eksempelvis kan Landsbyggefondens vejledning til ansøgning (2015-2018-midlerne) om støtte til boligsociale indsatser fremhæves, hvor en stor del af helhedsplansindsatserne skal kunne fremlægge dokumenteret effekt og viden om, hvordan og hvilke boligsociale aktiviteter der kan forebygge kriminalitet (Mehlsen et al., 2015), udvikle trivsel og forældrekompetencer (Mehlsen, 2016) og forbedre beskæftigelses- og aktivitetsniveauet samt forbedre børn og unges skolefærdigheder (Kjer, 2016).

Forskningsprojekter inden for dette område repræsenterer ofte boligpolitiske mål, der har fokus på at dokumentere sammenhænge og fremstille evalueringsoversigter af de lokale indsatser og deres effekt på de udsatte boligområder som gruppe mere end betydningen for det enkelte individ (Aner, 2017). Christensen (2013) fremlægger, hvordan økonomiske indsatser som Regeringens Byudvalgsprojekt fra 1994 til 1998 kan bidrage til, at flere beboere kommer i arbejde, men også at selvsamme projekt medfører udfordringer, idet de mennesker, der får gavn af indsatserne, udflytter fra boligområdet, hvilket peger på, at indsatserne alene ikke kan løfte boligområdets sociale og økonomiske udfordringer. Christensen (2013) fremhæver en vigtig pointe i, at de brobyggende nabo-skaber som social kapital og det boligsociale arbejdes vilkår står over for en nærmest paradoks udfordring, nemlig at de beboere, der hjælpes i job og uddannelse, flytter til mere velstående områder – den såkaldte elevatoreffekt.

I et andet hjørne af dansk forskning om indsatser i udsatte boligområder findes aktionsinspireret forskning, der udforsker, hvordan fællesskabende aktiviteter kan iværksættes som et alternativ til at "hænge ud på gaden" (Ryom, 2018; Frandsen, 2017). Studiet af Ryom (2018) beskriver, at særligt tilrettelagte aktiviteter med fokus på fysisk aktivitet kan skabe stærke rammesætninger for udfoldelse af unges kropslige kompetencer, samarbejdsevner og positiv selvopfattelse. Denne del af forskningen tegner et billede af, at

community orienterede sociale indsatser kan gøre en forskel for børn og unge i udsatte boligområder og bidrager samtidig med en vigtig stemme i forskningen – de unges stemme. Frandsen (2017) bidrager i sin forskning ligeledes med et interessant blik på, hvordan de boligsociale helhedsplaner kan udføres som sociale eksperimenter, og hvilke særlige kompleksiteter og udfordringer som det boligsociale arbejde må indeholde og møde, før forandring- og læringsprocessen opnår udvikling.

Der er gennem de sidste 10 år for alvor kommet fokus på det, som kan betegnes som boligsocialt arbejde, der bredt arbejder med at styrke beboernes medborgerskab og handlekompetence (Ryom, 2018; Frandsen, 2017), mens forskning, der direkte forsker i fritids- og ungdomsklubberne i udsatte boligområder, kan fremlægges som mangelfuld, om end der findes forskning om institutionelle indsatser i udsatte boligområder, men dette knytter sig primært til børneliv i børnehaver og vuggestuer (Jensen et al., 2012, 2015).

Inden for nordisk forskning kan der dog fremhæves nogle vigtige studier, der har forsket i unges fritidsaktiviteter og deres muligheder for deltagelse og udvikling som følge af tilknytning til en eller flere ungdomsklubber. Her kan særligt peges på studiet af Lindstrøm og Oqvist (2013), der har udforsket 13 lokale ungdomsklubber gennem deltagerobservationer med det formål at undersøge ungdomsklubbernes fysiske og relationelle muligheder for at tilbyde fritidsaktiviteter til unge i aldersgruppen mellem 13 og 24 år. Studiet forsker ikke udelukkende i udsatte boligområder, men bidrager alligevel med interessante resultater, der peger på, at særligt unge fra etniske familier benytter disse indsatser, og at specifikke tilrettelagte arrangementer, der organiseres efter de unges egne ønsker, fordrer de unge til at engagere sig i samfundsorienterede aktiviteter og fremmer deres integration. Samtidig har Geidne, Fredriksson, Koustuv og Eriksson (2015) foretaget et mix-method studie, hvor både frivillige, ansatte og unge brugere har besvaret spørgeskemaer og er blevet interviewet om, hvordan ungdomsværestederne og klubberne kan være sundhedsfremmende. Særligt betydningsfuldt fremhæver de unge, at ungdomsklubben fungerer som deres 'andet hjem' og et særligt sted, hvor de kan udvikle personlige kompetencer og følge sig trygge (Geidne et al., 2015). De unges fortællinger peger på interessante fund, og de understøttes af andre studier, der ligeledes fremhæver, at ungdomsklubben tilbyder et alternativt socialt samlingssted til fordel for andre miljøer, der indbyder til alkohol, stoffer, vold og hærværk (Frederiksson, Geidne & Erikson, 2018).

Vendes blikket mod den internationale forskning, kan der indkredses en overvægt af amerikanske studier, der har beskæftiget sig med at undersøge effekterne af det, der betegnes som 'After School Programs', der kan fremlægges som den amerikanske pendant til de danske fritids- og ungdomsklubber. Disse 'After School Programs' er placeret

i udsatte boligområder og udøves i *"periods of the day in which youth are not involved in school, work, or self-maintenance activities, and includes after-school time, as well as evenings and weekends"* (Bohnert, 2008: 518).

Inden for gruppen af internationale studier kan der fremlægges en stærk tradition for at anvende forskellige randomiserede forskningsdesign, der primært forsker i implementeringsprocesser og sammenligner indsatsernes udfald med kontrolområder, der ikke tilbydes støtte (Frazier et al., 2013; Kremer et al., 2015; Sarampote et al., 2004). Samtidig kan der også udpeges vægtende interesser for at udforske de pædagogiske indsatsers betydning for børn og unges sociale, emotionelle og læringsmæssige vanskeligheder (Bender et al., 2011; Hanlon et al., 2009, Bohnert et al., 2008).

I amerikanske sammenhænge peger forskningen på, at børn og unge, der tilbringer deres fritid alene og uden voksensamvær, er i større risiko for at udvikle skole- og adfærdsvanskeligheder (Sarampote, Basset & Winsler, 2004), men samtidig påpeges det også, at ikke alle pædagogiske indsatser kan forebygge og forhindre negativ adfærdsudvikling, da de boligsociale indsatser, der mangler struktur, har en lille eller nærmest ingen forebyggende effekt på udvikling af risikoadfærd (Kremer et al., 2015). Særligt interessant udpeger amerikansk forskning (Dawes & Larson, 2011), at hvis sociale indsatser i udsatte boligområder skal kunne forebygge risikoadfærd som kriminalitet og skolevanskeligheder, da kræver det, at fritids- og ungdomsklubberne opstiller nogle særlige vilkår og rammer, da et fysisk værested uden voksenopsyn eller aktiviteter ikke alene kan afhjælpe eller forebygge boligsociale problemer.

På tværs af den internationale litteratur kan der således spores særlige forudsætninger, som de pædagogiske indsatser må kunne rumme for at fremme adfærd- og skoleudvikling blandt børnene og de unge i de udsatte boligområder. En af de forudsætninger, der fremhæves som særligt betydningsfuldt, beskrives som 'den positive voksen-barnrelation' mellem den professionelle og den unge, som indsatserne er rettet mod, herunder som et vigtigt vilkår for, at de unge udvikler sig en i positiv psykosocial retning (Wade, 2014) eller udvikler mestringsevne og empowerment (Zeldin et al., 2016).

På trods af en stærk tradition for at anvende randomiserede forskningsdesign, skal der også fremhæves den mindre andel af studier, hvis fokus er rettet mod børnene og de unges stemmer. Herunder kan fremhæves Strobel et al. (2008), der repræsenterer den kvalitative forskningstradition, der tildeler de unge taleretten i en dybdegående interviewundersøgelse om de pædagogiske indsatsers betydning. Studiet beskriver, at ungdomsklubben kan opfylde særlige sociale og psykiske behov, som de unge ikke møder i skolen og på gaden i boligområderne. De unge beskriver, at de ansatte særligt hjælper dem med at forvalte konflikter til jævnaldrende, og at klubben bidrager til en stor grad

af sikkerhed både fra gademiljøet, men også som et sikkert og motiverende rum til at udvikle sin identitet ved at lære nye færdigheder. En anden kvalitativ undersøgelse påpeger, at ungdomsklubberne kan fremme de unges udviklingsmuligheder, men de unges deltagelse og fysiske tilstedeværelse i klubberne er ikke nok i sig selv, idet det er afgørende, at indsatsene fordrer de unges motivation og engagement gennem incitamenter og kreative aktiviteter, der udfordrer deres selvudvikling (Dawes & Larson, 2011).

Opsamling

Samles der op på forskningsstudierne inden for området om ungdomsudvikling og fritids- og ungdomsklubberne i udsatte boligområder, er det vigtigt at betone den begrænsende mængde af viden, der eksisterer om fritids- og ungdomsklubberne og deres socialpædagogiske arbejde i de udsatte boligområder i Danmark. Dette er på trods af, at en lang række forskningsundersøgelser peger på øget risiko for udsathed og udvikling af skole- og adfærdsmæssige vanskeligheder, når børn og unges opvækst foregår i områder kategoriseret som udsatte boligområder. Særligt fremhæver forskningen boligområdets negative effekt på unge drenges udvikling ind i voldelige og kriminelle miljøer (Shuval et al., 2012; Romero, 2015; Ottosen et al. 2018; Rotger & Galster, 2018; Petersen, 2018, 2015), mens betydningen af den pædagogiske indsats i en dansk kontekst synes at være begrænset til børneliv i børnehaver og vuggestuer (Jensen, Petersen & Wind, 2012, 2015; Pedersen 2015). Dansk forskning har gennem de senere år belyst, at daginstitutioner kan have stor betydning for børn i udsatte positioner og deres muligheder for trivsel, men ønsker vi et nærmere indblik i de (social)pædagogiske indsatser i udsatte boligområder, må blikket vendes mod den internationale forskning, hvor diverse 'After School Programs' udforsker, hvordan særligt tilrettelagte programmer eller initiativer kan forebygge eller forhindre negativ ungdomsudvikling og opvækstvilkår. Selvom intentionen med disse projekter er sympatiske, og de formidler vigtige pointer, der kan bidrage til udvikling og videre forskning, må det påpeges, at disse studier ofte mangler kontekstuel inddragelse i deres teoretiske og empiriske analyse. I studierne kan der aftegnes klare forskningspolitiske interesser for at evidensbasere boligsociale indsatser, hvilke medfører nogle problemstillinger, idet boligsocialt arbejde må kendetegnes som bestående af individer og grupper med komplekse forudsætninger og problemstillinger, der kræver en mere dynamisk målenhed end effektmålinger kan leve op til (Aner, 2017).

Samler vi op på disse studier, ved vi, at der er særlige elementer og betingelser i det (social)pædagogiske arbejde, der tilbyder de unge i boligområdet et alternativt sted at hænge ud, hvor de unge føler sig trygge, udvikler selvværd og tilhørsforhold. Særligt

interessant kan vi søge viden inden for Norden, der peger på, at fritids- og ungdoms-
klubber i udsatte boligområder har betydning for det enkelte individs udvikling og op-
levelse af trivsel i hverdagen – inden for og uden for boligområdet.

Kapitel 3:

Projektets teoretiske grundlag

Inklusion og eksklusion som kontekst for fritids- og ungdomsklubpædagogik i udsatte boligområder

Forskningsprojektet om fritids- og ungdomsklubbers betydning for børn og unge, der vokser op i udsatte boligområder, trækker på flere samtidige teoretiske perspektiver. Den by- og boligsociologiske forskning (Wacquant, 2014), der bidrager til at sætte fokus på, at netop de udsatte boligområder i forskningsfeltet ofte beskrives som boligområder for fattige borgere i samfundet ofte med etnisk minoritetsbaggrund og samtidig fysiske symboler for segregerede, socialt ekskluderede og marginaliserede grupper (Børresen, 2002; Bauman, 2004; Wacquant, 2008a, 2008b; Swartz, 2009; Jensen et al., 2012; Petersen, 2015, 2017). Med inspiration fra denne teoretiske tilgang betones det således, at der er noget særligt på spil, når pædagogikken i disse boligområder udforskes. Dette særlige, der er på spil, handler om en grundlæggende forståelse af, at hvis børn og unges hverdagsliv udforskes, så kan dette ikke gøres uden at inddrage de kontekster, der netop udgør deres hverdagsliv på forskellig vis (Højholt, 2001; Petersen, 2009).

I nærværende argumenteres der med afsæt i dette teoretiske perspektiv for, at det ikke er ligegyldigt, hvor de institutioner, der arbejder med børn og unges hverdag, udvikling og trivsel, rent fysisk er placeret. I dette forskningsprojekt er der således taget et helt særligt afsæt i at udforske, hvordan fritids- og ungdomsklubber arbejder med pædagogiske indsatser, når disse klubber rent fysisk er beliggende i udsatte boligområder. Samtidig trækker forskningsprojektet også på teoretiske perspektiver til at forstå og analysere, hvordan pædagogik træder frem og udføres i netop udsatte boligområder, og her arbejdes med pædagogik som forbundet til forebyggelse af sociale eksklusionsprocesser (Petersen & Hansen, 2019). Grundlæggende handler dette om også at anskue, hvordan pædagogik foregår, udføres og tilrettelægges som indsatser, der fremmer børn og unges muligheder for inklusion, fx til skoleliv, fritidsaktiviteter og fællesskaber, og som samtidig modvirker sociale eksklusionsprocesser (Petersen & Hansen, 2019).

De tre boligområder, som forskningsprojektets studier har foregået i, er alle karakteriserede ved at være 'udsatte boligområder'. Sådanne områder beskrives eksempelvis af Bundgaard og Gulløv (2008) som *"socialt sammensatte kvarterer præget af mennesker med forskellig national oprindelse, etnisk og religiøst tilhørsforhold, tilknytning til arbejdsmarkedet og indkomstniveau"* (Bundgaard og Gulløv: 11).

I dette forskningsprojekt har fokus været at undersøge, hvordan pædagogikken forstås, og hvordan den udfolder sig i fritids- og ungdomsklubber, der fysisk er placeret i disse boligområder. En helt central del af arbejdet begrundes med den faglige term 'inklusion' og med det, signaleres det, at pædagogikken står i forbindelse med de lokale omgivelser samt med en større kulturel og samfundsmæssig kontekst.

'Ghetto' som eksklusionspraksis

I de boligkvarterer, som fritids- og ungdomsklubberne fysisk er placeret i, er der en stor diversitet i national oprindelse og etnisk, religiøs herkomst, og boligkvartererne er karakteriseret ved en beboersammensætning, der har en ringe tilknytning til arbejdsmarkedet. Derudover er og har flere af boligkvartererne været præget af kriminalitet og uro samt af såkaldte banderelaterede aktiviteter. De tre boligområder er, har været eller kvalificerer sig til at være placeret på den såkaldte ghettoliste. Boligkvartererne beskrives i den offentlige debat som 'ghettoområder', 'belastede boligområder' og som 'parallelsamfund'. Der har været stor politisk opmærksomhed på disse områder, og de er i den politiske diskussion blevet omtalt som områder, der truer den samfundsmæssige sammenhængskraft og den sikkerhed og tryghed (især i relation til bander), der forventes i en dansk velfærdsstat. Flere ledere, pædagoger og unge kommenterer, at det er uvist, hvad det betyder for området, at nogle skal udsluses/flytte for at opnå det politiske mål om at reducere antallet af beboere, der skaber en beboersammensætning, som gør, at boligområdet bliver til en 'ghetto'.

"Vi er kommet på ghettolisten. Vi må se, hvad det medfører. Men det er ingen tvivl om, at det vil medføre nogle ændringer i forhold til beboersammensætningen. Der skal jo arbejdes intensivt med, hvordan man får udsluset borgere... (interview med leder, case nr. 3)

"Området er ikke på ghettolisten på grund af, at de ikke opfylder kriterierne for størrelsen af boligområdet. Det er et for lille et område. Men området opfylder kriterierne på alle andre parametre. Herunder kriminalitet, arbejdsløshed (75 % af beboerne er uden for arbejdsmarkedet), uddannelsesniveau – parametre som angives som massive problemer (interview med leder, case nr. 1)

Ditlevsen (2019) redegør for forskningsfund fra to forskningsprojekter i sådanne boligområder. 'Giv drenge fra Kvaglund en stemme' (Ditlevsen et al., 2012) og 'Drengeliv i et inkluderende perspektiv' (Bøjgård et al., 2014) er betegnelsen på de to projekter, som er foregået i boligområder som i indeværende forskningsprojekt. Ditlevsen beskriver, hvordan den aktuelle politik på området har skabt og skaber boligområdesegregation

og geografisk opdeling af byrummet. I lov om almene boliger defineres en 'ghetto' eller et 'ghettoområde' som et boligområde,

- hvor mindst 50% af beboerne er indvandrere eller efterkommere af indvandrere
- hvor andelen af beboere i alderen 18-64 år, der er uden tilknytning til arbejdsmarkedet eller uddannelsessystemet, overstiger 40%
- hvor antallet af dømte for overtrædelse af straffeloven, våbenloven eller lov om euforiserende stoffer overstiger 2,7%
- hvor andelen af beboere i alderen 30-59 år, der alene har en grundskoleuddannelse, overstiger 50%
- hvor den gennemsnitlige bruttoindkomst udgør mindre end 55% af den gennemsnitlige bruttoindkomst i regionen (Almenboligloven, 2019).

Ditlevsen (2019) problematiserer betegnelsen 'ghetto' og den førte politik gennem de senere år samt de diskurser, som omgiver denne politik. Hun viser, at politik og stigmatiserende tale om områderne og beboerne får betydning for, hvordan man som ung kan blive til som inkluderet eller ekskluderet i det samfundsmæssige og kulturelle sociale rum.

Betegnelsen 'ghetto' defineres af Wacquant (2011) og relateres til jødernes historie, og ordet betyder 'adskillelse'. Jøderne blev tvunget til at leve fysisk adskilt fra alle andre, og det førte til et negativt omdømme og til stigmatisering (Haynes & Hutchison, 2008). Et andet spor i 'ghetto' betegnelsen stammer fra det amerikanske samfund, hvor der allerede i starten af 1900-tallet skete en udskillelses- og eksklusionsproces af afroamerikanere.

I bogen 'The Weight of the World' af Pierre Bourdieu m.fl. (1999) formidles viden om lignende boligkvarterer i Paris. Bogen formidler, hvordan tætte etnografiske interviews med mennesker, der lever i de omtalte boligområder, kan producere indsigt i ikke bare et hverdagsliv, men også om den sociale verden, vi lever i. Bogen viser, hvordan sociale og politiske strukturer – hierarki og social ulighed – producerer en sammenhæng mellem det sted (du bor) og samfundsmæssig og kulturel positionering (nederst i et hierarki). Loïc Wacquant, som er en central forfatter i bogen, argumenterer for, hvordan sociale strukturer (medieret i det fysiske rum) langsomt bliver til mentale strukturer. Og videre at den fysiske distance (fra fx uddannelse, arbejdsmarked og også fra flere fællesskaber end det afsondrede boligfællesskab) producerer social distance (Wacquant, 1999).

Wacquant (1999) fremanalyserer, hvordan den 'eksterne fjendtlighed', som kommer til syne i en dem-og-os-forståelse i indvandrerdiskursen (i den stigmatiserende tale om 'ghettoområder' og beboere i 'ghettoen') og i den konkrete, geografiske adskillelse, skaber et 'internt tilhørsforhold'. Wacquant (1999) beskriver, hvordan det afføder en social

mekanisme, hvor beboere handler på trods som en form for modmagt til den 'eksterne fjendtlighed' og til den ekskluderende kontekst. Det skaber ifølge de to ovennævnte forskningsprojekter (Ditlevsen, 2012; Bøjgård et al., 2014) en afstand til andre unge i regionerne og samtidig barrierer i forhold til at indgå i relationer til andre unge udenfor 'ghettoen'.

Samme fund præsenteres i 'The Weight of the World' af Pierre Bourdieu m.fl. (1999). Her fremgår det, hvordan mennesker kontinuerligt i små mikro-processer (mikro-eksklusion) berøves muligheden for at flytte position som en konsekvens af en politik, der kun på det retoriske niveau, men ikke reelt og på demokratisk vis, bekæmper de strukturer (også i uddannelse og på arbejdsmarked), der reproducerer disse strukturer. Det er en politik, der ifølge forfatterne til bogen ikke udelukkende er teknokratisk og stiller krav til deltagelse (uddannelse og arbejdsmarked), og som ikke baserer sig på en forståelse af mennesker i udsatte positioner og på at nedbryde de strukturelle barrierer, som disse mennesker møder i deres liv.

Zygmunt Bauman (2016) skriver en bog med titlen 'Strangers at Our Doors' kort inden sin død. Med denne bog slutter han et langt forfatterskab af, der har vist, hvordan globalisering, postmodernitet og neoliberale politikformer har produceret en gruppe 'forspildte liv', fordi sociale strukturer skaber eksklusion af nogle. I tråd med bogen 'The Weight of the World' peger Bauman (2016) på, at globale samfundsmæssige strukturer producerer såkaldt menneskeligt affald, dvs. nogle borgere der ekskluderes fra uddannelse, arbejde og andre fællesskaber. Hermed peger Bauman (2016) på, at der er opstået en parallel 'kollektiv ligegyldighed' over for de, som ikke klarer sig i forhold til at opnå en position i et samfundsmæssigt og kulturelt (accepteret) fællesskab. I sin sidste bog 'Strangers at Our Doors' fokuserer Bauman (2016) på ankomsten af en række flygtninge og immigranter til Europa, Australien og USA og viser, hvordan der i miljøer af mennesker, der har mistet fodfæste (lever forspildte liv fjernt fra uddannelses- og arbejdsmarkedet) i stigende grad bliver mødt med xenofobiske, racistiske og nationalistiske forståelser, og hvordan højre-nationale partier vinder tilslutning. Bauman (2016) peger på, at humanismen er i krise i den politiske diskussion. Og med den er forestillinger og ambitioner om inklusion, eller hvad Bauman italesætter som 'en planet' og 'en humanisme', i krise. Han viser, hvordan der i stedet trækkes grænser over for den 'anonyme forskellighed', og hvordan der produceres separation og eksklusion.

Det pædagogiske arbejde med inklusion?

Ovenstående redegørelser for den samfundsmæssige og politiske kontekst udgør en direkte rammesætning af det pædagogiske arbejde i ungdomsklubberne. Ledere og pædagoger – og også unge – refererer og begrundet deres socialpædagogiske arbejde med fokus på inklusion i relation til den samfundsmæssige og politiske eksklusions- og adskillelsespolitik, der kendetegner social- og boligpolitik, især i forhold til flygtninge og indvandrere. Denne politik og de resultater, der følger af den, udgør en kontekst for socialpædagogerne, der arbejder i fritids- og ungdomsklubberne med børn og unge, der lever i en samfundsmæssig og kulturel sammenhæng, hvor xenofobi og grænsedragning er en normalitet i den offentlige debat (den nye regering, som er tiltrådt har som det første afskaffet 'ghetto' begrebet, og det vidner om, at der er en bevægelse i gang).

Det bliver med andre ord tydeligt, at socialpædagogisk arbejde er tæt forbundet med socialpolitik. Jensen (2019) forstår socialpædagogik som en disciplin, der vedrører social retfærdighed. Dens formål defineres som fremme af 'udviklings- og levevilkår for børn, unge og ældre' og for 'de socialt truede og truende' (Jensen 2019). Socialpædagogikken beskæftiger sig med den enkelte bruger og med sociale strukturer, der producerer eksklusion, marginalisering og socialt ulige relationer. Med den forståelse kommer socialpædagogisk arbejde – her arbejdet i fritids- og ungdomsklubberne i de pågældende boligområder – til at være tæt koblet til den til enhver tid førte socialpolitik.

De politiske mål for socialpædagogikken har skiftet over tid. I de første faser var målsætningen at inddæmme, opbevare og segregere og er siden erstattet af en pædagogik med fokus på at kompensere. I forbindelse med dannelsen af velfærdstaten fra anden verdenskrig og frem omfattede socialpædagogik også velfærd (asyl fx) og medborger-skab. Ideen om inklusion (at skabe rum for deltagelse i et samfundsmæssigt og kulturelt fællesskab) bygger herpå. Socialpolitik og socialpædagogik i velfærdstaten og i den moderne samfund, som opstår og udvikler sig fra anden verdenskrig og frem, fokuserer på velfærd og sociale forbedringer med det sigte at undgå social uro, klassekamp og borgerkrig (Mørch, 1996).

Udviklingen af socialpædagogik beskrives af Jensen (2019) som en bevægelse fra 'det simple til det komplicerede og fra det afhjælpende til det forebyggende og fra isolerede til generelle fænomener' (Jensen, 2019). En aktuell socialpolitisk tendens er, at socialpolitik og socialpædagogik får en ny opgave – nemlig at mobilisere og optimere arbejdskraften (Jensen, 2019).

Opsamlende for disse teoretiske forståelser kan således peges følgende frem. Viden om børn og unges hverdagsliv, trivsel og udvikling må altid kontekstualiseres, således at de

steder, hvor børn og unge lever, inddrages i analyserne af børn og unges liv, deres fællesskaber og fremtid. I nærværende forskningsprojekt trækkes dele af den by- og bolig-sociologiske forskning ind, der medvirker til at sætte en ramme rundt om, at fritids- og ungdomsklubber som institutioner i velfærdsstaten har nogle særlige opgaver og særlige pædagogiske indsatser, netop fordi disse institutioner rent fysisk befinder sig i de såkaldt udsatte boligområder.

Kapitel 4:

Forskningsprojektets metodiske og empiriske grundlag

I dette kapitel præsenteres projektets metodiske og empiriske grundlag. Udgangspunktet for projektet har været den såkaldte praksisforskning (Mørck & Nissen, 2005), der som et centralt element forsøger at overskride de dikotomier, som potentielt findes mellem forskere og de udforskede, og som risikerer at fremtræde som en form for viden, der skabes udefra af såkaldte eksperter. Derimod er hensigten i dette projekt at bidrage med, hvad der kan beskrives som indefra perspektiver, hvor praksis og praktisk handlen betragtes som tæt sammenvævet med de pædagogiske kontekster og fællesskaber, hvor børn og unge lever deres liv, og således også involverer de kontekstafhængige betingelser og muligheder for netop disse børn og unge (Bourdieu, 1997)

Projektet er placeret inden for den kvalitative tradition, som er særlig kendetegnet ved, at der søges viden om menneskers oplevelser, forståelser eller fortolkninger, som ikke lader sig direkte observere (Merriam, 1998). Man kan overordnet sige, at man med en kvalitativ tilgang er mere interesseret i at forstå og fortolke det særlige ved et fænomen, og i mindre grad interesseret i at beskrive udbredelsen af dette, hvorfor netop denne tilgang blandt andre forskere som Denzin og Lincoln (2018) er beskrevet som en modsætning til de meget objektiverende og positivistiske tilgange, som findes inden for naturvidenskaben, hvor virkeligheden så at sige eksisterer uafhængigt af konteksten. Således anlægges i projektet et dialektisk perspektiv, hvor virkeligheden betragtes som gensidigt influeret af såvel strukturelle som individuelle betingelser, og hvor en overordnet forståelse er, at børn og unge både former og formes af det omkringliggende samfund (Bourdieu & Wacquant, 2009; Corsaro, 2002).

Projektets forløb

Forskningsprojektet har forløbet gennem en periode på et år, fra august 2018 til august 2019, hvor der har været foretaget en læsning af forskningslitteraturen på området og dataindsamling. Dataindsamlingen har forløbet i periode august 2018 til maj 2019 i form af fokusgruppeinterview med pædagoger, børn og unge, individuelle interview med le-

dere, spørgeskemaundersøgelser med pædagoger, ledere og samarbejdspartnere og løbende observationer i de tre boligområder, der er fysisk placeret forskellige steder i Danmark.

Projektets empirigenerering

Projektets data er indsamlet via, hvad Brewer og Hunter (2006) beskriver som multiple dataindsamlingsmetoder. Det multiple henviser til, at der i projektet anvendes flere dataindsamlingsmetoder, men at de alle er placeret inden for enten den kvantitative eller den kvalitative tradition. Som beskrevet ovenover er der anvendt forskellige kvalitative metoder til at indsamle data til projektet bestående af i alt 38 semistrukturerede interviews, som er fordelt på følgende medarbejdere i de tre deltagende fritids- og ungdomsindsatser:

- Tre individuelle interviews med ledere fra hver af de tre involverede institutioner
- Tre fokusgruppeinterviews med 15 pædagogiske medarbejdere
- Otte fokusgruppeinterviews med 20 børn og unge, som anvender de tre tilbud

Derudover er der udsendt spørgeskemaer til alle medarbejdere og samarbejdspartnere i og omkring de involverede fritids- og ungdomsklubber. Spørgeskemaerne er af kvalitativ karakter og består således primært af åbne spørgsmål. Skemaerne fordeler sig således:

- Spørgeskemaer til ledere
- Spørgeskemaer til det pædagogiske personale
- Spørgeskemaer til institutionernes samarbejdspartnere

Anonymisering, samtykke, fortrolighed og datahåndtering

Alle deltagere, såvel som boligområder i projektet, er anonymiserede, og deltagerne er inviteret både skriftligt og mundtligt til deltagelse i forskningsprojektet. Alle de deltagendes informationer gennem fortællinger, interview og spørgeskemaer er behandlet med fortrolighed og anonymitet efter gældende forskningsetiske retningslinjer, og både medarbejdere samt unge har til enhver tid kunne trække deres samtykke om deltagelse tilbage. Derudover er deltagernes citater i nogle tilfælde byttet rundt, således at det ikke er muligt for læsere af rapporten eller deltagere i projektet at identificere personer eller fysiske steder og områder. Projektets data er opbevaret i dobbelt aflåste lokaler på Aarhus Universitet, og projektet er anmeldt til datatilsynet, ligesom det er udført i henhold

til The Danish Code of Conduct for Research Integrity (Ministry of Higher Education, 2014), som er et adfærdskodeks for integritet i dansk forskning udarbejdet af Uddannelses- og Forskningsministeriet og Danske Universiteter.

Særlige egenskaber ved de anvendte metoder

Når der i projektet er anvendt såkaldte multiple metoder, er det relevant med en kort forklaring af, hvad disse metoder hver især bidrager med, og hvorfor det har været nødvendigt at anvende disse. Ifølge Brewer og Hunter (2006) er en af de fremtrædende fordele ved multiple metoder ikke så meget den større mængde af data i sig selv, men de potentielt divergerende resultater, som de forskellige metoder bidrager med. Dette er ligeledes tilfældet i dette projekt, hvor resultaterne af de forskellige metodiske tilgange sammenlignes i en samlet analyse. Dette fordrer, at de anvendte metoder har forskellige formål, hvilket vil blive beskrevet i det følgende.

Interviews

Kigger vi først på de forskellige interviewmetoder i projektet, som består af både individuelle og fokusgruppeinterviews, har de i første omgang det til fælles, at de er semistrukturerede. Det betyder, at der på forhånd er udarbejdet en interviewguide, men at denne tillader de involverede informanter at guide interviewet ind på, hvad de karakteriserer eller finder væsentligt ved deres specifikke oplevelser eller erfaringer, og fokus er således på informanternes perspektiver (Bryman, 2016). Selvom både det individuelle og fokusgruppeinterviewet begge kan have den semistrukturerede form som et fælles udgangspunkt, så adskiller de sig alligevel væsentligt fra hinanden, da individuelle interviews typisk består af en interviewer og en informant, mens fokusgruppeinterviews typisk har karakter af, at forskeren faciliterer, hvad Puchta og Potter (2004) beskriver som en interaktionel koreografi, forstået som en gruppediskussion mellem informanterne, som medvirker til at belyse gruppens følelser, attituder og perceptioner over for genstandsfeltet. Individuelle interviews er således mere orienteret imod personlige narrativer og livsverdener, mens fokusgruppeinterviews typisk genererer viden om gruppers fortolkninger og normer via den sociale interaktion (Halkier, 2015).

Spørgeskemaer

I projektet er der også indsamlet data via spørgeskemaer. Spørgeskemaundersøgelsen er anvendt, fordi det dermed har været muligt at indhente viden fra alle de tre områders

medarbejdere, ledere, såvel som relevante samarbejdspartnere. Disse er primært anvendt som deskriptive data, som medvirker til at belyse de ansattes køn, alder og uddannelsesniveau. Derudover spørges der via åbne spørgsmål ind til, hvordan der arbejdes pædagogisk i den pågældende fritids- eller ungdomsklub, hvad den enkelte medarbejder synes er særligt vigtigt i arbejdet med børnene og de unge, samt hvordan og på hvilke måder det pædagogiske arbejde vurderes at have betydning for børnene og de unges hverdagsliv såvel som på længere sigt i deres ungdoms- og voksenliv.

Empirisk analysestrategi

Projektets interviews er alle optaget og efterfølgende transskriberet for derefter at blive analyseret via den såkaldte meningskondensering, som med inspiration fra den fænomenologiske filosofi foregår via fem analytiske trin, der ifølge Kvale og Brinkmann (2009) gør det muligt at sammentrække længere udtalte oplevelser eller holdninger til kortere deskriptive udsagn, som beskriver det sagte i forskellige temaer rettet imod projektets overordnede formål, nemlig at skabe viden om de pædagogiske indsatser, der udøves i udsatte boligområder, samt hvordan disse opleves og hvilken betydning det har for såvel børn og unge som for samfundet som helhed. Disse trin indebærer i projektet også et element af fortolkning, idet interviewmaterialet også analyseres via det, som ikke udtales eksplicit, men som træder frem med inspiration fra Bourdieus samtaleanalyse (Bourdieu, 1999).

Casebeskrivelser

I dette afsnit beskrives de boligområder og de fritids- og ungdomsklubber, som har medvirket og bidraget til dette projekts bærende empiri. De forskellige fritids- og ungdomsklubber beskrives og udfoldes i nærværende afsnit som tre cases for at gøre opmærksom på de forskellige, men samtidig gennemgående karakteristika, der gør, at disse beliggenheder betragtes som såkaldte udsatte boligområder, men som samtidig udfordres af forskellige og komplekse fysiske, økonomiske og sociale udfordringer.

De tre cases er særligt kendetegnet ved en beboersammensætning bestående af fattige borgere og ofte med stor koncentration af borgere med anden etnisk baggrund end dansk. Projektets tre cases er således alle blandt de kommuner, hvor der i hvert fald i områder af kommunen er familier blandt de socioøkonomisk dårligst stillede i Danmark.

Det vil sige områder, hvor den gennemsnitlige årlige indkomst er under landsgennemsnittet, hvor der er en stor andel af dårligere betalere, og hvis borgere enten er uuddannede eller har et lavt uddannelsesniveau. Dog skal det bemærkes, at der særligt blandt etniske minoritetsfamilier også er højt uddannede familiemedlemmer, hvis uddannelse ikke anerkendes på samme niveau i Danmark, eller som af andre årsager ikke synes at kunne finde vej til det danske arbejdsmarked. Enten fordi de taler en accent, som ikke synes accepteret i en dansk kontekst (Kirilova et al., 2009), eller simpelthen fordi deres ikke-danske navne i sig selv gør, at de fravælges til de stillinger (Jakobsen & Liversage, 2010).

I det følgende beskrives projektets tre anonymiserede cases med særlig fokus på, hvordan de tre institutioner er organiseret i relation til den pædagogiske indsats, men også med henblik på socioøkonomisk placering, beskæftigelse og uddannelsesstatistikker fra grundskolen. Tal som er hentet fra Danmarks Statistik, Tænketanken Cevea, Undervisningsministeriet og undersøgelsen af børns velfærd og trivsel fra 2018 (Ottosen et al., 2018).

Socioøkonomiske og uddannelsesmæssige kendetegn

Projektets tre cases er i henhold til sociodemografiske og uddannelsesstatistiske kendetegn sammenlignelige. Således er alle tre cases beliggende i, hvad der ifølge Ottosen et al. (2018) og Cevea (2015) kan betragtes som værende blandt landets mest såkaldt belastede kommuner, hvilket blandt andet betyder borgere med nogle af landets laveste gennemsnitlige indkomster, samt nogle af landets største andele af dårlige betalere og landets laveste beskæftigelsesprocenter. Endvidere er alle tre cases beliggende i kommuner, hvor antallet af anmeldte forbrydelser per 100 indbyggere er blandt de højeste. Kommunernes indbyggertal er sammenligneligt, men adskiller sig i fordelingen af antal borgere i henhold til areal.

Uddannelsesmæssigt er kommunerne, hvori de tre cases er beliggende, en smule polariseret. Og selvom alle tre kommuner har en betragtelig andel af borgere, hvis uddannelsesniveau ikke er højere end grundskolen, så er case 1 og 2 begge en del under landsgennemsnittet, hvad angår karaktergennemsnit i grundskolen, trivsel og elevfravær. For case 3 gælder det, at kommunen ligger lige omkring eller på landsgennemsnittet på disse parametre.

Overordnet er alle tre kommuner dog socioøkonomisk og uddannelsesmæssigt sammenlignelige og figurerer alle på listen over de mest belastede kommuner i landet (Ottosen et al., 2018). For case 2 og 3 gælder det, at de begge er at finde på regeringens

så kaldte ghettoliste. I det følgende gives en beskrivelse af de tre cases. Beskrivelsen fokuserer her på organiseringen af den pædagogiske indsats i kommunernes fritid- og ungdomsklubber.

Case 1

Case nummer 1 er beliggende i en såkaldt yderkommune et sted i Danmark med et indbyggertal på under 100 borgere per kvadratkilometer. Lokalområdet, hvori indsatsen ydes, opfylder ligesom projektets øvrige tre cases betingelserne for at være på regeringens ghettoliste, men på grund af områdets størrelse er dette ikke tilfældet i case 1. Case 1 er centreret omkring en indsats, som er forløbet i mere end 10 år, hvoraf de seneste to har været i fornyet form, hvor der arbejdes fokuseret på nogle overordnede områder omkring forebyggelse af udsathed, herunder også kriminalitetsforebyggelse, uddannelse og beskæftigelse af de unge og styrket trivsel og tryghed i området generelt.

Indsatsen i området er primært finansieret af henholdsvis Landsbyggefonden og de lokale boligselskaber. Indsatsen drives primært af medarbejdere med pædagogisk uddannelse, som ud fra kernepunkterne relationsdannelse, fællesskab og kapacitetsopbygning indrammer indsatsens overordnede fokusområder. Dette foregår blandt andet via samarbejde med de lokale skoler, som stiller personale til rådighed, i et samarbejde med indsatsens pædagoger med det formål at øge de unges motivation for at gå i skole. Derudover samarbejdes der med de lokale detailbutikker, hvor de unge får mulighed for at komme i praktik og derigennem opbygge erfaring med arbejdsmarkedet. Endvidere samarbejdes der med økonomisk og socialfaglig rådgivning af forældrene i området, ligesom der sammen med de lokale idrætsforeninger arbejdes på at introducere både forældre og unge til de kulturelle muligheder, disse foreninger tilbyder. Endelig tilbydes de unge drenge i området 'et fristed' i den lokale klub for kun drenge, hvor der er mulighed for at indgå i fællesskaber og i samråd med klubbens pædagogiske personale drøfte eventuelle vanskeligheder af forskellig art.

Case 2

Case nummer 2 er beliggende i en mellemstor kommune. Her er der en såkaldt traditionel fritids- og ungdomsklub beliggende i et udsat boligområde såvel som et værested, specifikt for unge. Fritids- og ungdomsklubben har opbygget det pædagogiske arbejde gennem mange år også i tæt samarbejde med forvaltning, skoler såvel som andre relevante samarbejdspartnere. Fritids- og ungdomsklubben lægger vægt på at være et tilbud for børn og unge i lokalområdet og rummer en lang række fritidsaktiviteter, der både omfatter fokus på sport, musik og computer såvel som rejser og kulturelle oplevelser.

Værestedet er udelukkende for "voksne" unge som et tilbud om et sted at være om aftenen, men følger fritids- og ungdomsklubbens pædagogiske indsatser med fokus på samvær, fællesspisning, aktiviteter, især computer og musik.

Medarbejderne er primært uddannede pædagoger, herunder fritids- og klubpædagoger, og derudover er der en række timeansatte, som har forskellig uddannelsesmæssig baggrund. Fritids- og ungdomsklubben har et tæt samarbejde med skolen, og for fritidsklubben er der ligeledes et meget tæt samarbejde med forældre. Der arbejdes ligeledes med kontakt til nærmiljøet gennem aktiviteter såvel som hjælp til de unge med jobansøgninger, uddannelsesplaner og lektier. Fælles for begge institutioner er, at det overvejende er drenge, der benytter tilbuddet, og kun ganske få piger – særligt for ungdomsklubben og værestedet. Hvis der er piger tilstede i ungdomsklubben, er de optaget af aktiviteter og samvær pigerne imellem og indgår ikke i fællesskaber med drengene, og der kommer stort set ikke piger på værestedet.

Case 3

Case nummer 3 er beliggende i en kommune, som er blandt den største fjerdedel i landet og har et indbyggertal på mere end 500 borgere per kvadratkilometer. Case nummer 3 er ligesom case 1 en indsats, som er opbygget over en årrække på mere end 10 år, også med løbende justeringer, som især var nødvendige efter en række uroligheder i området for år tilbage. Fokuspunkterne i case 3 er meget sammenlignelige med case 1, og er primært orienteret imod dannelse og relationer, klargøring til arbejdsmarkedet og viden om det omgivende samfund. I området findes også tilbud til forældre, som indgår i fællesskaber for henholdsvis mødre og fædre, som på forskellige vis yder støtte til både forældre indbyrdes, men også til områdets unge. Indsatsen i dette område er også præget af forberedelse til arbejdsmarkedet, og der arbejdes målrettet med at bygge bro mellem dette og de unge, ligesom der samarbejdes tæt sammen med områdets foreningsliv. Alt sammen baseret på anerkendelse og medindflydelse. I modsætning til case 1 er case 3 placeret under kommunens SSP-organisation, som forgrener sig i to spor. Et sædvanligt SSP-spor, hvor opgaver såsom skoleoplæg, bekymringssamtaler og anden rådgivning er blandt kerneydelserne. Indsatsens andet spor indebærer to tilbud til kommunens unge. En klub for de 9-17-årige og en til de 12-18-årige, som begge har 4-5 pædagogisk uddannede medarbejdere ansat på fuld tid. Fælles for begge tilbud er ovennævnte værdier, om end det for de yngste er mere fokus på dannelse, og for de ældste handler det mere om horisontudvidelse og kendskab til det omkringliggende samfund.

Med afsæt i de tre cases udfærdiget for de tre forskellige boligområder skal næste kapitel præsentere analyser af det indsamlede datamateriale. Analyserne er opdelt i tre tematiske afsnit. Det første afsnit sætter fokus på, hvordan pædagoger oplever, at de arbejder i de forskellige fritids- og ungdomsklubindsatser, altså hvilke pædagogiske indsatser der synes vigtige, og hvordan disse indsatser har betydning for børnene og de unge. Det andet afsnit går tættere på de pædagogiske indsatser i hverdagen – med et særligt blik på hvordan pædagogikken især handler om at arbejde med inklusionsfremmende indsatser rettet mod at øge de unges livsmuligheder, fx for at klare sig godt i skolen, få fritidsjob og hjælp til uddannelse og arbejdsliv. Det tredje og sidste afsnit giver stemme til flere af de unge, der har deltaget i forskningsprojektet, og medvirker særligt til at indfange viden om børn og unges trivsel og opvækst i udsatte boligområder, og hvordan de unge oplever de fritids- og klubtilbud, de deltager i.

Kapitel 5: Analyse

I dette kapitel præsenteres en række centrale analytiske fund af det empiriske materiale, der blev indsamlet i perioden august 2018 til maj 2019. De pædagogiske indsatser såvel som boligområderne i projektet er blevet beskrevet og præsenteret i kapitel 4 med fokus på de karakteristika, der både kendetegner den enkelte case som et såkaldt udsat boligområde, men samtidig også, hvilke særlige udfordringer den enkelte pædagogiske praksis arbejder og oplever i det boligområde som de befinder sig i.

Analyserne af datamaterialet viser hen til, at der kan udskilles en række temaer af pædagogernes, ledernes og de unges fortællinger, som i nærværende kapitel præsenteres og indkredses i tre tematiske afsnit:

Tema nr. 1. Pædagogisk arbejde i udsatte boligområder

Tema nr. 2. Hvordan arbejder pædagoger inkluderende?

Tema nr. 3. Hvad oplever børnene og de unge?

Tema 1 sætter fokus på, hvordan pædagogerne i de respektive fritids- og klubtilbud oplever deres arbejde, mens tema 2 sætter fokus på at indkredse selve pædagogikken i disse institutionelle sammenhænge. Det tredje og sidste afsnit slutter analysen af med de unges perspektiver på fritids- og ungdomsklubbernes betydning for deres eget hverdagsliv – nutidigt som fremtidigt.

Tema nr. 1. Pædagogisk arbejde i udsatte boligområder

Særligt data fra spørgeskemaundersøgelsen medvirker til at indkredse to centrale forhold ved det pædagogiske arbejde i de tre udsatte boligområder. Det ene forhold viser hen til det pædagogiske personales forståelser og oplevelser med børnene og de unge i deres arbejde, mens det andet forhold, viser hen til, hvordan selve pædagogikken tilrettelægges i hverdagen. Disse to forhold ser ud til at være forbundne, således at pædagogikken er tæt knyttet til det pædagogiske personales oplevelser, forståelser og vurderinger af børnene og de unge.

I spørgeskemaet, som alle medarbejdere og ledere fra de respektive institutioner har udfyldt, viser det, at der på forskellige vis arbejdes med børn og unge i alderen omkring 10-30 år, afhængigt af hvilken type af indsatser der er tilrettelagt i de tre boligområder.

Størstedelen af medarbejderne har i besvarelsen af spørgeskemaet noteret, at de arbejder med børn og unge, der i "meget høj grad" eller i "nogen grad" befinder sig i udsatte positioner i deres børne- og ungeliv. Som eksempler på, hvordan medarbejderne i de respektive fritids- og klubinstitutioner vurderer børn og unge i udsatte positioner, angives fx børn og unge med ADHD, angst, depression samt kognitive vanskeligheder, koncentrationsbesvær og følelsesmæssige vanskeligheder. Herudover peges på sociale og sprogmæssige problemer såvel som misbrug og vanskeligheder i skolen samt udadadreagerende og nogle gange voldsom adfærd.

Ligeledes viser besvarelsene i spørgeskemaet, at en stor del af medarbejderne samtidig vurderer, at flere af børnene og de unge i "meget høj grad" eller i "nogen grad" er i risiko for at bevæge sig ind i kriminalitet/banderelateret tilknytning. Det er primært drenge/unge mænd, som medarbejderne bekymrer sig for i forbindelse hertil, men der peges samtidig på, at netop de forskellige indsats har stor betydning i forhold til at forebygge børns bevægelser ind i kriminelle grupperinger, hærværk og uro på gader og stræder. Flere af medarbejderne betoner netop dette forebyggende forhold i deres besvarelser og peger på, at de pædagogiske indsatser åbner for at tilbyde børnene noget andet, et "alternativ til gaden", og muligheden for at hjælpe dem med at holde sig væk fra bevægelser ind i "dårligt selskab".

Endvidere peger besvarelsene på, at netop det at vokse op i de udsatte boligområder, så kæmper man nærmest på forhånd med nogle særlige problemer, hvilket i væsentlig grad stemmer overens med de internationale analyser af by- og boligsociologiske perspektiver, der især udforsker mønstrene i den urbane marginalitet og den etnoraciale ulighed (Wacquant, 2014). Som en af medarbejderne i spørgeskemaundersøgelsen betoner:

"Når man vokser op i et ghettoområde, så møder man med sikkerhed "de kriminelle" (fra spørgeskemabesvarelse).

At der eksisterer børn og unge, der lever på gader og stræder, begår kriminalitet, hærværk og laver uro, er problemstillinger, som alle tre fritids- og ungdomsklubber periodisk skal håndtere i det pædagogiske arbejde. Meget samarbejde med forskellige parter i de tre boligområder har netop også fokus på at forebygge, at nogle drenge – ofte i tidlig alder – er i risiko for at bevæge sig ind i hærværk, kriminalitet og såkaldt "uroskabende adfærd" på gaden.

En af medarbejderne fortæller under et interview, at netop de unge drenge i dette boligområde skal "vælge en af to veje" i deres ungdom; enten at bevæge sig ind i den lokale bandegruppering eller at holde sig uden for, passe sin skole og klare sig godt. Begge dele har konsekvenser, fortæller medarbejderen. Hvis du er dreng på 12-13 år og bevæger

dig ind i en bandegruppering, så "bliver du behandlet som en hund". Konkret betyder dette, at de unge drenge skal gøre alt, hvad der bliver sagt, fx begå forskellige former for kriminalitet eller hærværk og indordne sig under, hvad den lokale bandegruppering befaler. Det kan betyde, at de skal lave kriminalitet i løbet af dagen og derfor ikke kan passe skolen, begynder at pjække og får problemer. Hvis en dreng vælger ikke at ville være med i en bandegruppering, er det også et svært valg, fortæller medarbejderen, der har oplevet, at den lokale bandegruppering i boligområdet forfulgte flere af de unge drenge, truede dem og pressede dem til at "gå med i gruppen", og fx sagde, "hvis du ikke gør dette her for os, så sker der problemer for din familie", eller lignende trusler.

Petersen (2015, 2018) har tidligere indkredset, hvorledes unge i bandegrupperinger allerede meget tidligt har kendskab til, at der kan være en gruppering i det lokale boligområde, og hvordan disse grupperinger af unge både kan åbne dørene til et fællesskab og samtidig fungere som en form for præbandefase for de helt unge drenge, helt ned i alderen 12-14 år. Denne præbandefase fungerer som en form for periode, hvor drenge kan bevæge sig rundt om, ind i og ud igen, begå forskellige former for kriminalitet og hærværk, opleve at have venner og et sted at høre til, inden de for alvor bevæger sig ind og bliver en del af selve den lokale bandegruppering, der hører til i et specifikt boligområde. Netop denne præbandefase er en særlig vigtig periode for fritids- og ungdomsklubberne, hvilket afspejler sig i flere af medarbejdernes fortællinger om netop betydningen af at række ud og nå de helt unge drenge og hjælpe dem med ind i de pædagogiske fællesskaber.

Således har alle tre boligområder i deres forskellige pædagogiske tiltag fokus på indsatser, der kan hjælpe netop denne aldersgruppe af unge drenge. Som det betones i fx kommune nr. 2, vurderes det at være et stort problem, at der i et af boligområderne kun er en ungecafe og ikke en fritidsklub, idet de unge drenge derfor har adskillige år, hvor de ikke har mulighed for at deltage i ungecafeen på grund af deres alder, og hvor der derfor er risiko for, at de ikke har andre tilbud eller steder at være, hvor der er voksne, der har kontakt med dem.

Som en af medarbejderne udtrykker det:

"Jo tidligere vi får mulighed for at være sammen med de unge, jo bedre er det for dem. Det kan beskytte dem mod gaden og beskytte dem mod at blive sluset ind i kriminalitet og balade" (Interview med medarbejder, case nr. 2).

Spørgeskemabesvareelserne fra medarbejderne på tværs af de tre boligområder medvirker endvidere til at indkredse, at en meget stor del af de unge drenge, der benytter sig af de fritids- og klubtilbud, der er i de tre kommuner, også er børn og unge med anden

etnisk baggrund end dansk, primært indvandrere og efterkommere af indvandrere fra de såkaldt tredje verdenslande.

En af lederne fra fritids- og klubtilbud påpeger i interviewforløbet, at det på ingen måde er således, at blot fordi de unge drenge har indvandrerbaggrund, så er der "noget galt" med dem. Det er dog på samme tid således netop dem, der har det svært, og som på mange forskellige måder er udfordret i deres barndom og ungdomsliv, ofte er samlet i specifikke by- og boligområder:

"Der er også tale om en form for kulturel udsathed – måden at være i verden på. 85 % af indvandrere i Danmark klarer sig rigtig godt, men der er en restprocent, som ikke formår at klare sig i samfundet – de er koncentreret hos os" (Interview med leder, case nr. 2).

Karakteristisk er det for både medarbejdere og ledelse i de forskellige boligområder, at de på den ene side besidder en faglig viden om fritids- og klubpædagogik i almindelighed, og på den anden side samtidig er meget opmærksomme på, at netop de børn og unge, der vokser op i det pågældende boligområde, er særligt udfordret i deres muligheder for at komme til deltagelse i samfundet.

Den faglige fritids- og klubpædagogiske viden viser sig ved, at det først og fremmest handler om (social)pædagogisk arbejde med børn og unge og slet ikke særligt pædagogisk arbejde med børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund. Meget få af medarbejderne har i spørgeskemaundersøgelsen peget på, at de arbejder med børn og unge, der har forskellige etniske baggrunde. Det er således børn og unge som alle, og de problemstillinger, som knytter sig til børnene og de unges muligheder for at klare sig godt i tilværelsen, forklares ikke med afsæt i etnicitet. Det forklares derimod oftere i sociale, emotionelle og læringsmæssige vanskeligheder, der har grundlag i at vokse op i hjem, hvor der ikke altid er følelsesmæssigt overskud til at tage vare på børnene, at vokse op i boligområder, hvor mange familier har problemer, og man så "finder sammen med andre, der har problemer" og at gå i skole på den nærliggende lokale skole, hvor undervisningen og skolens rammer nogle steder vurderes til ikke at være i tilstrækkelig grad, som kan hjælpe denne gruppe af børn og unge.

Men i selve de pædagogiske indsatser, der på forskellig vis tilrettelægges i de tre boligområder, afspejler pædagogikken på samme tid netop børnene og de unges etniske minoritetsbaggrund, idet begreber som inklusion og integration og at forebygge sociale eksklusionsprocesser træder frem og begrunder flere af de indsatser, der udvikles. I det næste tematiske afsnit skal netop disse aspekter af det pædagogiske arbejde knyttet til selve pædagogikken i de forskellige fritids- og ungdomsklubber udfoldes yderligere.

Tema nr. 2. Hvordan arbejder pædagogerne inkluderende?

Informanterne fra fritids- og ungdomsklubberne (ledere og pædagoger) begrundes deres pædagogik direkte i forlængelse af overvejelser om at hjælpe, beskytte og udvikle børnene og de unges kompetencer som en grundlæggende del af deres pædagogiske arbejde. De arbejder for at forebygge kriminalitet, hærværk og utryghed i boligområderne og de arbejder for, at de unge skal få en tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet. Flere af ungdomsklubberne er organisatorisk placeret i kommunernes SSP-indsats og samarbejder med politi og sociale myndigheder.

I case nr. 1 beskrives det, at denne kommunes arbejde er en helhedsindsats, hvor kapacitetsopbygningen af den enkelte unge er i fokus. I en af klubberne beskrives de tre indsatsområder som *forebyggelse, uddannelse og beskæftigelse, og tryghed og trivsel*. Herunder er der mange forskellige indsatsområder. En af indsatsområderne består i at samarbejde med skolen om dannelsen af studiegrupper, som ikke er endnu et skoletilbud, men som er et andet tilbud, hvor unge én aften om ugen i fire timer motiveres til at gå i skole, "fordi det bliver mere spændende". Der er en succesrate på 95 %, hvilket vil sige, at 95 % af dem, der kommer i studiegrupperne, består folkeskolens afgangsprøve. I studiegrupperne er der også fokus på opdragelse og dannelse ved, at unge og lærere/pædagoger tager sammen til kulturelle aktiviteter. Dertil kommer også initiativet Blokambassadører, som er et andet tiltag, hvor der er en repræsentant for hver boligblok med i alt 26 blokambassadører. Det er unge mellem 11-13 år, som bor i blokkene. De mødes en gang om ugen, hvor der deles forskellige opgaver ud. At blive blokambassadør indebærer et praktikforløb, og efter dette får de unge støtte til at søge et fritidsjob (det er svært at få disse job). Ud over fokus på den enkelte unge, arbejdes der i høj grad også familieorienteret i familieværkstedet, hvor der tre eftermiddage om ugen arbejdes med familier. Naboskabsindsatsen har fokus på at skabe tryghed og trivsel ved at arrangere sociale aktiviteter i boligområdet. Et virksomhedscenter er også etableret, der har fokus på at hjælpe unge mellem 18-35 år i boligområdet med at komme tættere på arbejdsmarkedet, mens en af de andre indsatsområder arbejder for at få børn til at deltage i forskellige foreninger – fx idræt og musik. Indsatsen beskrives som opdragende og integrerende.

Således er ungdomsklubben én af de mange indsatsområder. Den arbejder sammen med ungdomsskolen og arbejdet rettes mod at flytte unge fra ungdomsklubben over i ungdomsskolen, som er et kommunalt tilbud for alle – og ikke kun for dem, som bor i boligområdet. Samlet betegnes målet med mange af indsatsområderne som at modvirke den kulturelle fattigdom.

"Mange af indsatserne handler om at modvirke den kulturelle og åndelige fattigdom. Børnene skal have nogle oplevelser og viden. Kultur og tv-avis. At de ved, hvad der sker ude i virkeligheden" (Interview med leder, case nr. 1).

En helt overordnet ambition med arbejdet er at "få samfundsviden ind i de unge. Vise dem, hvordan det foregår uden for boligkvarteret og uden for familierne." En af måderne at arbejde med det på er også at holde møder, hvor pædagogerne snakker med børn og unge om sprog og tone, som de må ændre på for at kunne indgå på arbejdsmarkedet.

Det er tydeligt her, at pædagogikken relaterer sig til de samfundsmæssige omstændigheder og til konsekvenserne af at leve i en 'ghetto' med den medfølgende adskillelse og eksklusion, som opleves at føre med det. Den ovenstående kommunale indsats har som sit primære mål at hjælpe og støtte de unge i at kunne begå sig i skolen, i kultur- og fritidslivet og på arbejdsmarkedet. Og derudover ligger der en klar kriminalitetsforebyggende del i indsatsen og et mål om at skabe tryghed, som et centralt mål i det pædagogiske arbejde, som det også betones af Jensen (2015), der skriver om arbejdet med de socialt truede og truende. Det fremgår fra lederen af ungdomsklubben i dette område, at kriminaliteten ikke er et problem i boligområdet. Den er forsvundet fra boligområdet, men den har ifølge lederen flyttet sig til andre områder.

I case nr. 2 beskriver ledelsesgruppen, at der gennem mange år har været tradition for en fritids- og ungdomsklub i den ene af de udsatte boligområder. Fritids- og ungdomsklubben har ligget der i mange år, og der er tæt samarbejde med både skole, socialforvaltning, SSP og absolut også med forældrene – især når børnene er i fritidsklubalderen. I et andet boligområde ligger en såkaldt ungecafe, som er et tilbud, der er oprettet for de lokale unge, der bor i området, hvor der slet ikke er nogen andre former for tilbud. Her kommer kvarterets unge drenge i alderen 15 år og opefter, typisk hver aften, spiser sammen, spiller spil og hører musik. Denne ungecafe hører sammen med fritids- og ungdomsklubben i det nærliggende boligområde, og flere af medarbejderne arbejder også på tværs af de to institutioner.

Fra både fokusgruppeinterview med det pædagogiske personale og med ledelse peges især på betydningen af det at skabe gode og respektfulde relationer med børnene og de unge. Relationerne skaber tillid, respekt og betyder, at børnene og de unge har lyst til at være i fritids- og klubfællesskabet både sammen med de voksne og de andre unge. Det er således grundlæggende i det pædagogiske arbejde, at medarbejderne arbejder på at skabe gode relationer til hvert enkelt barn og ung og hele tiden arbejder på, at relationen udgør grundlaget for at kunne støtte og hjælpe, hvis der er vanskeligheder, udfordringer

og problemer, der skal håndteres. Respekt i relationen ser ud til at være et centralt begreb, der går igen. At respektere de unge handler fx om altid at holde, hvad man lover, være klar i sine formuleringer, være til at stole på og samtidig vise, at man kan håndtere svære situationer som voksen uden at skælde ud. Karakteristisk er således også, at alle børn og unge, der kommer i fritids- og klubtilbuddene, altid bliver modtaget med, at der gives hånd, spørges til hverdagen, familien osv. Det er en af måderne, hvorpå der vises gensidighed og respekt i relationen.

Det er også relationerne både dem mellem de unge, men sandelig også dem mellem de voksne og den enkelte unge, der bevirker, at de unge fastholder deres tilknytning til fritids- og ungdomsklubben. De aktiviteter, der foregår, fx sport, musik eller computer, er dem, der gør, at børnene og de unge gerne vil komme i fritids- og ungdomsklubben, men det er i høj grad relationerne, der medvirker til at børnene og de unge vedbliver med at holde fast i fritids- og klubtilbuddet. Under et interview med ledelsen peges der også på, at selvom de unge måske er blevet så gamle, at de ikke længere går i ungdomsklub, kommer de stadig forbi, siger hej og fortæller, hvordan det går, og kommer ligeledes, hvis de har brug for hjælp.

Case nr. 3 beliggende i en kommune i et andet område i Danmark har nærværende forskningsprojektet også undersøgt det pædagogiske arbejde i to ungdomsklubber i to boligområder i samme kommune. Her er ungdomsklubarbejdet det helt centrale i forhold til andre indsatsler. Kommunens to områder var tidligere præget af en del uroligheder, hærværk, håndværkere, der ikke turde gå ind i området, og et politi, der blev mødt med stenkast. Ungdomsklubarbejdet har her handlet om at ændre på den situation, der var præget af kriminalitet, hærværk og bandegrupperinger.

"Jeg tror måske, jeg tænkte. Hvis det ikke fungerede, så måtte man prøve og se, hvem har mere kontakt med de unge, og det var jo SSP, fordi de havde det her opsøgende arbejde. De havde allerede nogle relationer, der var et godt samarbejde mellem dem og de unge" (interview med leder, case nr. 3).

Det helt overordnede mål med arbejdet med de unge i ungdomsklubben er som i ovenstående eksempel at "korrigere de unge".

"Mere noget dannelse. Når vi har dem yngre, så kan vi arbejde på en anden måde. Vi kan være med til at præge dem og danne identitet. Når de er lidt ældre (som i den anden klub), så er vi nødt til at arbejde med lidt andre værktøjer. Altså, de har dannet en identitet, vi skal bare udvide deres horisont, få bredt deres vision ud. Altså få dem til at forså samfundet bedre. Det er ikke nødvendigvis at blive enig om alting – at synes at politiet er superfede – det er ikke det. Vi er bare der, hvor vi bare gerne vil rykke lidt på dem" (interview med leder, case nr. 3).

Også her samarbejder pædagogerne med skolen og med forskellige andre uddannelser og UU-vejledere. I klubben har leder og pædagoger besluttet, at de ikke smider børn og unge ud. De er på de unges side og samarbejder med andre instanser – også politi og sociale myndigheder – for at hjælpe den unge. Som lederen siger: "Hvis de er smidt ud af skolen har de fået den straf fra skolen og skal ikke også have straf herfra."

I klubberne arbejder de målrettet med forskellige projekter og aktiviteter: Naturagenter, step-one, street-work out, pige fodbold, julebold, boksning, musik, og så har vi derudover en mentorordning. Lederen understreger, at mange af aktiviteterne er kompetencegivende:

"De er kompetencegivende på den ene eller anden måde og hjælper dem videre frem hen mod uddannelse eller hen mod job. Så der er simpelthen en deadline på, at det er det, vi skal opnå. Vi nægter simpelthen at være det der underholdningscenter, hvor de kommer og underholder sig et par timer, og så får beboerne fred, og så er de ude herfra, og så er det præcis den samme opførsel, der gentager sig igen. Og vi tror på, at hvis vi giver dem succesoplevelser andre steder, så er tiltrækningen til at få succesoplevelser på gaden, der er modstandskraften i hvert fald meget større. Det er rigtig vigtigt. Det gør, at vi bliver nød til at være kreative i forhold til på den ene side at sælge billetter og på den anden side ikke bare sørge for, at det er underholdning" (interview med leder, case nr. 3).

Igen i tråd med de ovenstående kommuner er også denne kommunes ungdomsklubarbejde begrundet med at give de unge muligheder for at indgå og bidrage i aktiviteter (idrætsforeninger og musikskoler) uden for boligområdet. Flere unge i ungdomsklubben er blevet så gode til boksning, fodbold og musik fx, at de er startet i kommunens idrætsforeninger, og nogle er endda rykket helt op på klubmesterniveau. Også kulturelle aktiviteter ude af kommunen udgør en stor del af det pædagogiske arbejde – fx en tur til Rundetårn og til Det Kongelige Teater nævnes.

"Vi har lige været i Rundetårn. Umiddelbart så tænker jeg, at det er noget med at forstå, hvor du er henne og forstå historien. Kulturforståelse. Mange af dem her kommer jo ikke så meget ud af deres boligområder. Så vi kan præge dem i at komme ud og se, at verden er større end det. Det hele er ikke hvidt og sort, der er også gråzoner. Vi skal også forstå de forskellige monumenters betydning for Danmark. Hvis vi gerne vil have, de skal sluses ind i samfundet, så skal de også have en bedre samfundsforståelse – og det er nogle gange vejene. Vi har også været på teateret, vi har været til koncerter, vi har været på Musikkonservatoriet, hvor de skulle optræde nogle af vores unge" (Interview med leder case nr. 3).

Med dette forklarer lederen:

" Det betyder, at de får en bredere forståelse af samfundet, de får en bedre forståelse af forskelligheder, hvordan vi omgås hinanden, sammen med hinanden, omkring hinanden, både drenge og piger, men også dem fra ghettomiljøet og ud til samfundet. Fordi de skal ud og varetage et fritidsjob og gå i foreningsliv. Så kan de ikke tage den her attitude med sig ud, fordi så bliver de nærmest udelukket med det samme. De skal lære, hvordan samfundet fungerer, hvordan det opstår, altså hvis jeg skal sige sådan ganske kort, så er det at opnå en større samfundsforståelse. Og møde andre mennesker, der ikke nødvendigvis ligner dem selv og har den samme samfundsforståelse. Så man bliver udfordret på holdninger og de samfundssyn, man har. Fordi hvis du kun møder ligesindede, så er det, at det sker" (Interview med leder, case. nr. 3).

Klubben har stor succes med arbejdet. Ifølge lederen er mange af de unge, som før har været tilknyttet ungdomsklubben, i gang med uddannelse og arbejde, og det skyldes også et projekt, som et stort antal unge har været igennem. Her bliver man støttet i at få og udføre et fritidsjob.

"For mange af vores unge, alle dem der har gået her, der er nærmest alle i gang med uddannelse. De sidder rundt om i lokalsamfundet. Alle sammen har fritidsjob. Vi har jo sådan et projekt, hvor der er et stort antal unge, der har været igennem og fået fritidsjob" (Interview med leder, case. nr. 3).

Begrundelsen for dette projekt og denne mentorordning er ifølge lederen, at de unge i klubben ikke kender de sociale og kulturelle koder i forhold til at søge job og at begå sig på arbejdsmarkedet.

"Vi har set, at det har været nødvendigt. Fordi det andet det var ligesom at prøve og tørre vandet op under en åben vandhane, det hjælper ikke noget. Vi blev bare ved, så i stedet for at slukke vandhanen, og så tørre op" (Interview med leder, case. nr. 3).

En væsentlig del af arbejdet i klubben med at få de unge til at indgå i aktiviteter uden for kommunen og ungdomsklubben består i at arbejde med idræt. Klubben har etableret kontakt med DGI og forskellige idrætsforeninger i kommunen. Uden betaling indgår de i et samarbejde med klubben om at få inkluderet de unge i fritidsaktiviteter. Klubbens arbejde består i at støtte de unge i at blive dygtige til en sport eller en anden fritidsaktivitet i forhold til at kunne starte op i en klub i kommunen. Lederen betegner det som et springbræt, de tilrettelægger. Lederen understreger, at de unge lærer noget om at møde til tiden, at møde op til træningen, hvordan man lytter til en træner – han betegner det selv som en disciplinering. De satser især på pigefodbold og på boksning. Lederen fremhæver også, at en gruppe unge er blevet så dygtige til at lave rap-musik og tekster, at de

indgår på kommunens musikskole og har fået stor anerkendelse der. Der samarbejdes også med kommunens teater, og ungdomsklubben får fribilletter og kan komme i teateret. Målet med et hele er:

"Når vi snakker om fremtid, så vil vi rigtig gerne give de unge en vision for deres egen fremtid. En selvforståelse for, hvad de kan opnå. Glem at dine forældre siger, at du skal være læge og advokat og ingeniør. Hvad vil du gerne være? Det er vigtigt, at du har et mål og går efter det. For har du det, så er man meget mere fokuseret på det, du gerne vil opnå. Fritid det er vigtigt. Alle undersøgelser viser, at har man nogle sunde fritidsaktiviteter, fritidsjob eller fritidsliv" (interview med leder, case nr. 3)

Det at gå til idræt og blive god til det fremhæves som noget, der giver modstandskraft over for det negative, og så tilbyder det et fællesskab – ud over det fællesskab, som samværet i klubben udgør i sig selv.

"Selvfølgelig arbejder vi med det fællesskab, som vi har i huset, men vi arbejder også med det større fællesskab, som hedder Danmark. Du er en del, du er medborger, du skal ikke være modborger. Altså det siger vi jo ikke ordret til dem, men vi arbejder henimod at gøre dem til medborgere" (interview med leder, case nr. 3)

Tema 3. Hvad oplever børnene og de unge?

I dette afsnit udfoldes og udforskes resultaterne af de hverdagsnære fortællinger, der blev til i mødet og i samtalerne med de to unge piger og nitten drenge, der til dagligt bruger deres fritid i de forskellige fritids- og ungdomsklubber, der er placeret i de udsatte boligområder. De unge fortæller alle sammen fra et unikt ståsted i deres liv om fritidsliv, (u)venskaber, skole, kriminalitet og om de pædagogiske væresteder og fritids- og ungdomsklubber, der måske *"i realiteten jo bare er en lille lorteklub"* (dreng, case nr. 1), men som på tværs af de unges beskrivelser kan fremhæves som *det* sammenhold og fællesskab, *"som gør klubben så speciel"* (dreng, case nr. 1), der skaber betingelser og muligheder, og som i særdeleshed har en vedvarende betydning for, hvordan de unges hverdagsliv formes nutidigt og fremtidigt.

Fortællinger om 'sådan et sammenhold og fællesskab'

Et tema om fritid kan synes indlysende, da dette projekt jo netop forsker i fritids- og ungdomsklubbernes indsats i udsatte boligområder, men hvorfor de unge rent faktisk har lyst til og vælger at bruge deres (fri)tid i indsatserne, lader til at være noget, der ikke bare opstår af sig selv, men opstår som følge af de særlige betingelser, som gør, at de

unge "kan være sammen, man kan sidde sammen, (...) man kan lave nogle ting sammen, spille fodbold sammen" (dreng, case nr. 3).

På tværs af de unges fortællinger udtrykkes et behov for at udføre noget *sammen*, en form for deltagelse, hvor det handler om mere end bare at hænge ud i en samtidig tilstedeværelse, men i stedet for peger de unges udtalelser på, at de opsøger rammer, der bidrager til, at de unge kan involvere sig i hinanden gennem tilrettelagte fællesskabende aktiviteter. Særligt interessant tydeliggøres dette i et interview med fem drenge fra boligområde nr. 2, der fortæller, at de hver fredag aften hænger ud i det lokale center, da aftenklubben har lukket, men at de langt hellere ville være nede i klubben, hvis dette var en mulighed: "fordi det er her, vi samles og laver nogle aktiviteter sammen (...) Fælles", (dreng, case nr. 2), "Ja, helt sikkert. 100 %" (dreng, case nr. 2). Eller som en af de andre drenge fra case nr. 1 udtrykker det: "den sætter os sammen, så man har noget at lave (...) den tilbyder noget andet".

De unges beskrivelser peger på, at indsætterne ikke bare bliver et "andet sted (...) og underholde os selv lidt" (dreng, boligområde 1), men at de pædagogiske rammer indbyder de unge til at indtræde og tage del i et fællesskab, hvor de gradvist tilbydes muligheden for at ændre deres måde at hænge ud på, fra en *at-underholde-os-selv-lidt*-måde til at være sammen om aktiviteter med indhold og retning, der gør det muligt for dem at forstå dem selv og de andre som en del af et sammenhold: "jeg tror ikke, der er nogle klubber, som ville kunne køre i sådan et område, hvis ikke der var sådan et sammenhold. Jeg tror, det er det, som gør klubben så speciel" (dreng, case nr. 1).

Både pigerne og drengene fortæller begejstret om alle de aktiviteter, som deres ungdoms- eller fritidsklub tilbyder:

"Vi går til boksning (...) han har vundet meget (...) vi skal snart til regionsmesterskaber" (dreng, case nr. 3), *"Vi går begge til fodbold"* (dreng, boligområde 1) *"vi tager ud og sejler kajaker, vi tager ud og spiser"* (dreng, case nr. 3), *"Vi kommer til klubben og spiller computer"* (dreng, case nr. 2), *"Jeg går også til ilddans om tirsdagen og torsdagen"* (pige, case nr. 3), *"jeg har gået til gokart"* (dreng, case nr. 2).

Ud over klubbernes og værestedernes mange sportsaktive tilbud, samarbejdes der også med de lokale folkeskoler, der tilbyder valgfag som "tysk, engelsk og spil" og "mekanikeragtig noget" (dreng, case nr. 2). De pædagogiske indsatser foregår dermed ikke kun i fritids- og ungdomsklubbernes egne lokaler, men skaber en sammenhæng på tværs af lokalsamfundet ved at viderebringe sammenholds-ånden ind i og ud i de forskellige sociale aktiviteter. Særligt interessant arbejder boligområde nr. 3 med en slags gensidig involvering, hvor de kundskaber de unge opnår igennem deltagelsen i de forskellige aktiviteter, gøres til et event eller en opvisning til næste kommende fest:

"så kommer hele klassen ned for at se en, og det gør lidt mere glad (...) så er vi bare alle sammen dernede" (pige, case nr. 3)

De unge udvikler dermed ikke kun faglige og sportslige færdigheder, men arbejder sammen om konkrete mål, hvor de forpligter sig over for hinanden og klubben og udvikler en forståelse af dem selv som én af danserne, én af fodboldspillerne eller én af bokserne. Som følge af denne tilrettelæggelse af indsatserne etableres der nogle udviklingsbetingelser, der bryder med den skolestiske læringsforståelse, der bidrager til, at de unge kan udvikle sig ved at deltage i klubbens mange aktiviteter og kontekster og blive til "ham der bokseren", som en af de unge kaldte ham, der havde vundet flere medaljer. På denne måde skaber fritids- og ungdomsklubberne nogle afgørende alternativer for de unges egne forståelser af dem selv og deres mulighed for at bevæge sig fra at være, 'ung', 'udsat' eller 'indvandrer', til at være en del af det fællesskab, hvor *han* er én bokser blandt bokserne:

"Hvad vil du gerne være, når du skal starte med at arbejde" (interviewer)

"Boksetræner" (dreng, case nr. 3).

Fortællinger om 'de hjælper én med nogle ting – og ikke kun i klubben'

I ovenstående afsnit gengives de unges fortællinger om, at det, der for dem har stor betydning, er, at der skabes en følelse af sammenhold og fællesskab i fritids- og ungdomsklubberne, måske netop fordi det er her, hvor de udvikler en forståelse af sig selv som en holdspiller eller en god kammerat. I den forbindelse blev flere af de unge derfor spurgt, om de ikke kunne genfinde *"det sammenhold I finder i klubben her?"* (interviewer). Men til dette udtrykte de unge – og drengene i særdeleshed – hvordan de til dagligt mærker, at deres etnicitet begrænser deres muligheder for at opnå selvsamme sammenholdsfølelse i andre sammenhænge uden for klubben:

"Jeg var selv i militæret i praktik. Jeg var den eneste, som var mørk i huden, jeg kunne godt mærke på nogle folk, at de lige trak sig tilbage, og ikke snakkede så meget. Og så er der andre, som snakker meget" (dreng, case nr. 1).

Særligt drengenes fortællinger peger på, at de forstår dem selv som danskere:

"jeg betragter mig selv som dansker jo. Jeg er født her (...) men her (...) jeg ved også, at mine danske venner, de ser mig som anderledes end de ser deres danske venner (...) der er nogle punkter, hvor man godt kan se, de laver en slags forskel" (dreng, case nr. 1).

Ifølge drengenes udsagn forstår de dem selv som danskere, men oplever, at det kan være vanskeligt at opnå samme fuldgyldige position i andre sociale sammenhænge uden for klubben.

Fortællingerne peger således på, at der er sociale sammenhænge, hvor de mærker en subtil kategorisering, der begrænser deres indflydelse på at opnå samme oplevelse af at være en del af et sammenhold. Et sammenhold som de unge til gengæld mærker, når de er i klubben: *"en slags forsamlingssted for os venner (...) vi har været venner siden barnsben (...) vi har et stærkt sammenhold"*, og særligt pædagogernes evne til at få drengene til at føle sig velkommen, beskrives af de unge som en vigtighed, fordi disse drenge andre steder og i andre sammenhænge mærker, at de placeres i udkantens zonen, hvor de ikke udstødes, men samtidig heller ikke opnår fuldgyldigt medborgerskab. Dermed peger drengenes fortællinger på, at det opleves som betydningsfuldt for dem at møde voksne dagligt, som de *"er på lige fod med"* (dreng case nr. 1), og som *"hjælper én med nogle ting – og ikke kun i klubben"* (dreng, case nr. 1).

Fortællinger om 'hvis ikke jeg var gået i klub, så var jeg også blevet sådan'

De unges fortællinger retter blikket mod netop lige *der*, hvor vi får indsigt i en meget kompleks og betydningsfuld pointe, der både understreger de unges unikke stemme i projektet og samtidig præciserer, at fritids- og ungdomsklubbers indsats skaber særlige udviklingsbetingelser, der hjælper de unge med deres opvækst, etnicitet og udsathed – *"og ikke kun i klubben"* (dreng, case nr. 1).

At de unge tilskrives en unik position hænger således sammen med, at de med deres egne stemmer fortæller om deres liv og bidrager således med et privilegeret indblik i, hvad det vil sige at vokse op eller bare hænge ud i et udsat boligområde. For mange af de unge betyder *det* at have klubben, det betyder også, at man har et sted, hvor dem, *"der laver kriminalitet, ikke kommer ind"* (dreng, case nr. 1), og dermed også tilbydes en mulighed for ikke at 'havne i kriminalitet', som de unge selv siger. En af drengene fortæller:

"Hvis det var sommer, så kunne vi spille fodbold (...) sidste år, der var nogle, der kaldte på os om, hvor gamle vi var. Og så løj vi om vores alder (...) nå men, vi er 12 år. Så sagde de, det er bare nogle små børn, bare lad dem være (...) så går vi så væk derfra" (dreng, case nr. 2).

De unges fortællinger om hverdagene i boligområdet, fremlægger et billede af, hvordan adgangen til kriminalitet er en alvorlig virkelighed, der banker på, selv når de bare står og spiller lidt fodbold:

"Det lyder som om, det er meget nemt at blive involveret i kriminalitet, når du siger det sådan?" (interviewer)

"Walla det er nemt" (dreng, case nr.2)

"Hvis man nu har en eller anden barndomsven, der er ældre end en, så bliver du selv kriminel, så bliver du ligesom ham" (dreng, case nr. 2).

Det er netop i disse særlige fortællinger om ungdom og udsathed, at de hverdagsnære og indefra perspektiver åbner op for et mere nuanceret billede af, hvordan det kan være at være ung og bo i et udsat boligområde. De unge fortæller, at den kriminelle virkelighed ikke blot eksisterer, men også trækker tråde ind i deres dagligdag, i deres venskaber og deres fritidsliv, og som en af drengene selv udtaler det:

"Hvis ikke der har været klub om mandagen og tirsdagen og sådan, så tror jeg også alle dem herinde, de var havnet i kriminalitet. Fordi der er mange (bynavn)-drenge, der laver kriminalitet (...) de er ligesom en magnet, du ved, man går bare hen til dem. Så hvis ikke jeg var gået i den klub her, så tror jeg også at jeg var blevet sådan" (dreng, case nr. 2)

Således kan det ikke udelades, at de unge i dette projekt lever i et område, hvor det at blive venner med folk, der laver kriminalitet, italesættes som en magnetisk og nærmest uundgåelig bevægelse. Ifølge drengene er kriminaliteten en faktor, der fylder så meget, at hvis ikke klubben havde været der til at tilbyde et alternativt sted at være sammen med voksne og andre unge, da ville de også *"være blevet sådan"*.

De unges fortællinger åbner således blikket for en hverdag, hvor de kriminelle omgangskredse har en magnetisk effekt, der altid står og tiltrækker, *"hvis ikke der har været klub om mandagen og tirsdagen og sådan"*. Det er på tværs af boligområderne og de unges fortællinger – særligt de unge drenge – at de fortæller om en dagligdag, hvor ballade og kriminalitet er:

"Ikke fordi man har lyst, men hvis man bare er ude og gå med vennerne, hvis nu klubben ikke har åbent" (dreng, case nr. 2). "Hvis nu vi var ude, og nogle sagde noget dumt, så kunne jeg godt slås, fordi der ikke var den her klub at være i" (dreng, case nr. 1).

Opsamling på analyse

Analyserne af datamaterialet har medvirket til at indkredse – på tværs af de tre boligområder og de forskellige fritids- og klubindsatser, der er tilrettelagt – hvordan og på hvilke måder disse indsats har betydning for børn og unges hverdagsliv, oplevelser af fællesskab, trivsel og udviklingsmuligheder.

Først og fremmest har datamaterialet taget afsæt i det pædagogiske personale og ledelsens faglige forståelser af deres pædagogiske arbejde i fritids- og ungdomsklubindsatserne og har medvirket til at indkredse, at når fritids- og ungdomsklubindsatser rent fysisk er beliggende i de udsatte boligområder, så er der nogle særlige vilkår og betingelser forbundet til det pædagogiske arbejde.

Det pædagogiske personale vurderer – på tværs af de tre boligområder – at der er mange af børnene og de unge, der har haft en opvækst præget af vanskeligheder, fx forældres manglende tilknytning til arbejdsmarked, forældres manglende uddannelse, konflikter i hjemmet, mange børn og meget lidt fysisk plads samt forældre, der ikke har meget overskud i hverdagen til deres børn. Størstedelen af de børn og unge, der er tilknyttet de forskellige fritids- og klubaktiviteter, er børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk, og primært indvandrere og efterkommere af indvandrere fra de såkaldte tredjeverdenslande. Som en af lederne fortæller under et interview, så er der mange etniske minoritetsbørn og unge, som klarer sig rigtig godt i samfundet, men der er også en gruppe som har det meget svært og har vanskeligt ”ved at klare sig i samfundet – og de er ofte koncentreret her hos os”.

Hvis børnene og de unge har sociale, emotionelle eller læringsmæssige vanskeligheder, og samtidig har etnisk minoritetsbaggrund, så er det som om, det ”kan slå dobbelt så hårdt”. Flere af medarbejderne peger i både spørgeskemaundersøgelsen og gennem fokusgruppeinterview på, at dette kan betegnes som ”dobbeltproblemer” – sociale vanskeligheder og etnisk minoritetsbaggrund – især for de unge drenge i de forskellige boligområder. Disse dobbeltproblemer gør de unge drenge særligt sårbare og udsatte i deres hverdag både i forhold til trivsel og udvikling, men også i forhold til at klare sig godt i skolen, i samværet med andre unge, og gør dem udsatte i forhold til bevægelser ind i kriminalitet og banderelaterede grupperinger i de lokale boligområder.

De pædagogiske indsatser, der knytter sig til fritids- og klubpædagogik i disse boligområder, er i høj grad forbundet til netop det pædagogiske personales faglige viden om, hvordan mange af børnene og de unge har det, hvis de vokser op under udsatte livsforhold. De pædagogiske indsatser har således – på tværs af de tre boligområder – karakter af socialpædagogisk arbejde, hvor fokus er på at skabe inklusionsfremmende indsatser, der modvirker social eksklusion. Alle de tre institutioner arbejder således med et meget stærkt fokus på, dels at fritids- og ungdomsklubberne skal udgøre et fællesskab med aktiviteter og samvær, men også på at det pædagogiske personale hele tiden har fokus på at hjælpe børnene og de unge med at klare sig i samfundet; forbedre deres skolegang, hjælpe med fritidsjob, forebygge at de unge bevæger sig ind i kriminalitet og bandegrupperinger, og holde fokus på betydningen af at få en uddannelse.

Analyserne af datamaterialet, hvor de unges perspektiver og forståelser er kommet i spil, har medvirket til at indkredse, at netop det at have et sted at være, et fællesskab, som et alternativ til gaden, er meget vigtigt for mange af de unge. Men det er ikke et hvilket som helst fællesskab, fordi det pædagogiske personale har stor betydning for de unge, og dette betones i mange af de fokusgruppeinterview, der er fortaget. Det, at der er voksne, som lytter til en, som hjælper en, og som er til at stole på, udgør en form for bagtæppe for netop fællesskabet i fritids- og klubindsatserne.

Kapitel 6: Konklusion

Formålet med forskningsprojektet har været at udforske fritids- og ungdomsklubbers pædagogiske arbejde med børn og unge, der vokser op i udsatte boligområder i Danmark, herunder især at udforske, hvilken betydning pædagogiske indsatser har for netop denne gruppe børn og unge.

Forskningsspørgsmålene, der dannede grundlag for forskningsprojektet, koncentrerede sig rundt om dette formål og har overordnet taget afsæt i følgende problemstilling:

Hvilke muligheder rummer pædagogiske indsatser i fritids- og ungdomsklubber i udsatte boligområder, for at forebygge børn og unges bevægelser ind i kriminalitet og banderelaterede grupper?

Projektets overordnede forskningsproblemstilling udfoldes i tre samtidigt forbundne spørgsmål, der udforskes undervejs i projektføreløbet:

- 1. Hvordan og på hvilke måder tilrettelægges pædagogiske indsatser i udvalgte fritids- og ungdomsklubber/væresteder m.m. i udsatte boligområder?*
- 2. Hvordan opleves disse indsatser af børnene/de unge og det pædagogiske personale?*
- 3. Hvilken betydning af indsatserne kan indfanges til brug for udvikling af viden fremadrettet om forebyggende indsatser inden for fritids- og ungdomsklubområdet?*

Projektføreløbet har inddraget tre forskellige udsatte boligområder beliggende forskellige steder i Danmark, der arbejder med børn og unge i fritids- og ungdomsklubalderen. Nogle af indsatserne fungerer som traditionelle fritids- og klubindsatser, men størstedelen af indsatserne er også udvidet til at omhandle forskellige tiltag, der er vokset frem direkte kontekstualiseret af udfordringerne i de lokale boligområder, fx indsatser, der forebygger kriminalitet og hærværk samt indsatser, der sætter særskilt fokus på lektiehjælp, jobsøgning, og indsatser, der så at sige bevæger sig ud af boligområderne gennem tilknytning til kommunens øvrige fritids- og sportsaktiviteter.

De forskellige tiltag er i oversigtsform i denne rapport belyst gennem tre anonymiserede cases, der viser, hvordan de forskellige boligområders fritids- og ungdomsklubber har haft muligheder for at udvikle fritids- og klubpædagogikken til både at handle om, at

klubberne skal udgøre et fritidsliv, der er et fællesskab for børn og unge med fokus på sport, musik og samvær, men også har udvidet det pædagogiske arbejde til at række udover dette og med et meget stærkt fokus på at hjælpe børnene og de unge med at opbygge færdigheder og kompetencer til at klare sig uden for de lokale boligområder.

Knyttet til det pædagogiske personale på tværs af de tre boligområder og de fritids- og klubindsatser, der iværksættes, viser analyserne af datamaterialet, at det pædagogiske personale primært er uddannet pædagoger eller fritids- og klubpædagoger, og at der sættes et meget stærkt fokus på, at den pædagogiske faglighed i arbejdet knytter an til at skabe gode og respektfulde relationer til børnene og de unge. Uden den gode og respektfulde relation, opnår man intet sammen med børnene og de unge. Man skal være til at stole på, man skal kunne skabe respekt om sin person, og man skal kunne være tydelig og holde, hvad man lover. Disse beskrivelser er gennemgående i datamaterialet og viser samtidig, at for det pædagogiske personale er dette en grundlæggende del af arbejdet i disse boligområder, der tales frem før noget andet i de forskellige pædagogiske indsatser.

Selve pædagogikken ser ud til at fungere i to samtidige spor – eller et dobbeltblik. Dels en fritids- og klubpædagogik, som er traditionel og har fokus på fritids- og klubaktiviteter, således som disse træder frem generelt i fritids- og ungdomsklubber landet over. Sport, musik, samvær, computerspil, ture ud af huset osv. udgør grundlaget og invitationen ind i selve fritids- og ungdomsklubfællesskabet. Samtidig er det pædagogiske blik på betydningen af at gøre noget særligt og at hjælpe børnene og de unge i deres liv hele tiden til stede i det pædagogiske arbejde. Det kan være i form af særlige indsatser med fokus på lektiehjælp, fritidsjob og hjælp til at søge uddannelse, men det kan også være i forståelsen af, at når fritids- og klubindsatserne fysisk er placeret i disse boligområder, så skal der en ekstra indsats til i forhold til børnene og de unge, der kan åbne mulighed for at forebygge sociale eksklusionsprocesser og øge mulighederne for den enkelte unge til at blive inkluderet i det omgivende samfund – uden for boligområdet.

Fra både de unges perspektiver og fra det pædagogiske personale peges samtidig på en stærk forebyggende indsats mod børnene og de unges risiko for at bevæge sig ind i kriminalitet og i eventuelle lokale bandegrupperinger, der lever på gaderne. Flere af de unge peger i fokusgruppeinterview på, at netop fritids- og ungdomsklubben hjælper dem og støtter dem i forhold til at bevæge sig ind i en periode, hvor de hænger ud på gaden og kigger på de lokale bandegrupperinger. De unge ved, at disse grupperinger er der, og som nogle af medarbejderne udtrykker det, så skal de unge træffe nogle svære valg; at holde sig uden for disse grupperinger eller bevæge sig ind i dem med alle de konsekvenser, det måtte have for den enkelte unges liv, hverdag og fremtidsmuligheder. Hvis man har det svært derhjemme og samtidig har det meget svært i skolen, så er det

at bevæge sig ind i den lokale gruppering en mulighed, der kan opleves som at blive en del af et fællesskab, også selvom det kan have store konsekvenser for den enkelte unge. Netop her bliver fritids- og klubindsatserne særligt betydningsfulde for flere af de unge. At komme ind i et fællesskab sammen med andre unge og voksne, lave aktiviteter, der udvikler ens kompetencer, fx at blive dygtig til at lave musik eller til at bokse, få hjælp til lektier eller få ansvar for opgaver, er pædagogiske tiltag, der på forskellig vis ser ud til at give børnene og de unge nogle nye muligheder i deres hverdag.

De tre fritids- og klubindsatser – bredt ud over de tre caseeksempler – har medvirket til at indkredse, at netop fritids- og klubpædagogik er noget særligt, når det foregår i disse udsatte boligområder. Der er således andet og mere på spil i disse sammenhænge end den traditionelle fritids- og klubpædagogik. De tre caseeksempler har medvirket til at indkredse forskellige former for indsatser, der forhåbentligt kan danne grundlag for yderligere inspiration på netop dette område, og som forhåbentligt samtidig kan medvirke til at sætte yderligere fokus på, at pædagogikken i denne sammenhæng både kan forebygge vanskeligheder og samtidig åbner muligheder for børnene og de unge rettet mod deres hverdagsliv, men også på længere sigt i deres fremtid i relation til skole, arbejde og uddannelse.

Referencer

- Almenboligloven. (2019). Bekendtgørelse af lov om almene boliger m.v. LBK nr 119 af 01/02/2019. Hentet fra <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=206725>
- Andersen, T. (red.) (2019). *Social- og specialpædagogik i pædagoguddannelsen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Aner, L.G. (2017). Evidens, metode og teori i boligsocialt arbejde. I: L.G. Aner & B. Mazanti Christensen (red.), *Socialt arbejde i udsatte boligområder*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Bauman, Z. (2004). *Wasted lives: Modernity and its outcasts*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2016). *Strangers at Our Doors*. Cambridge: Polity Press.
- Bender, K., Brisson, D., Jensen J.M., Forrest, B., Lopez, A., & Yoder, J. (2011). Challenges and Strategies for Conducting Program-Based Research in After-School Settings. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 28(4), 319-334.
- Bohnert, M.A., Richards, H.M., Kolmodin, E.K., & Lakin, L.B. (2008). Young Urban African American Adolescents' Experience of Discretionary Time Activities. *Society for Research on Adolescence*, 18(3), 517-539.
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde: omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (red.). (1999). *The weight of the world: Social suffering in contemporary society*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. D. (2009). *Refleksiv sociologi: mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bowers, E.P., Li, Y., Kiely, M.K., Brittan, A., Lerner, J.V., & Lerner, R.M. (2010). The Five Cs Model of Positive Youth Development: A Longitudinal Analysis of Confirmatory Factor Structure and Measurement Invariance. *Journal Youth and Adolescence*, 39(7), 720-735.
- Brewer, J., & Hunter, A. (2006). *Foundations of Multimethod Research: Synthesizing styles*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Brody, G.H., Ge, X., Conger, R., Gibbons, F.X., Murry, V.M., Gerrard, M., & Simons, R.L. (2001). The influence of neighborhood disadvantage, collective socialization, and parenting on African American children's affiliation with deviant peers. *Journal of Child Development July/August 2001, 72(4), 1231-1246.*

Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5 Ed.). Oxford: Oxford University Press.

Bundgaard, H., & Gulløv, E. (2008). *Forskel og fællesskab – Minoritetsbørn i daginstitutionen*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bøjgård, S., Ditlevsen, M.K., & Jacobsen, G.H. (2014). *Drengeliv på kanten...af Esbjerg*. Esbjerg

Børresen, S. K. (2002). *Boligmæssig segregering. Hvad er årsagen til, at flygtninge og indvandrere bor koncentreret i de belastede boligområder?* AMID. Working Paper Series 14/2002.

Cevea. (2015). *Et polariseret Danmark*. Lokaliseret på https://cevea.dk/filer/dokumenter/analyser/udk_sociooekonomi_endelig.pdf

Christensen, G. (2013). *Indsatser i udsatte boligområder. Hvad virker, hvor og hvordan?* København: Kraks Fond Byforskning.

Christensen, G., Jakobsen, V., Enemark, E.H., Widding, J.G, Stabbel, C.L. Søgaard, C.D., Nielsen, H., & Aner, L.G. (2018a). *Børn og unges uddannelseschancer – de boligsociale indsatsers bidrag: Evaluering af Landsbyggefondens Boligsociale indsatser finansieret af 2011-2014-midlerne*. København: Rosendahls.

Christensen, G., Jakobsen, V., Enemark, E. H., Nielsen, H., Mehlsen, L., Stabell, C. L., Søgaard C. D., & Aner, L. G. (2018b). *Boligsociale indsatser til småbørnsfamilier i udsatte boligområder – de boligsociale indsatsers bidrag: evaluering af Landsbyggefondens Boligsociale indsatser finansieret af 2011-2014-midlerne*. København: Rosendahls.

Corsaro, W.A. (2002). *Barndommens sociologi*. København: Gyldendal Uddannelse.

Dawes, P. N., & Larson, R. (2011). *How Youth get Engaged: Grounded-Theory Research on Motivational Development in Organized Youth Programs, 47(1), 259-269.*

Del Carmen, A., Rodriguez, J.J., Dobbs, R., Smith, R., Butler, R.R., & Sarver, R. (2009). In their own words: A study of gang members through their own perspective. *Journal of Gang Research, 16(2), 57-76.*

Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2018). *The Sage Handbook of Qualitative Research* (5. Ed.). Los Angeles: Sage.

Ditlevsen, M.K., & Stenstrop, T. (2012). *Drengeliv i Kvaglund*. Esbjerg: UC Syd.

- Ditlevsen, M.K. (2019). "Min kæreste troede det var farligt herude" – unge drenges oplevelse af livet i en dansk ghetto. I: K.E. Petersen og J. Hedegaard Hansen (red.), *Inklusion og eksklusion – en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Erlandsen, T., Jensen, N.R., Langager, S., & Petersen, K.E. (2015). *Udsatte børn og unge – en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Frazier, L.S., Mehta, G.T., Atkins, M.S., Hur, K., & Dana, R. (2013). Not just a Walk in the Park: Efficacy to Effectiveness for After School Programs in Communities of Concentrated Urban Poverty. *Administration and Policy in Mental Health, 40*(5), 406-418.
- Galster, C.G. (2012). The Mechanism(s) of Neighbourhood Effects: Theory, Evidence, and Policy Implications (pp. 23-56). I: M. Van Ham, D. Manley, N. Bailey, L. Simpson & D. Maclenna (Eds.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*.
- Gaylord-Harden, N.K., Tolan, P.H., Barbarin, O., & Murry, V.M. (2018). Understanding Development of African American Boys and Young Men: Moving From Risks to Positive Youth Development. *American Psychological Association, 73*(6), 753-767.
- Geidne, S., Fredriksson I., Koustuv D., & Eriksson, C. (2015). Two NGO-Run Youth-Centers in Multicultural, Socially Deprived Suburbs in Sweden – Who Are the Participants? *Scientific Research Publishing, 7*(9), 1158-1174.
- Fredriksson, I., Geidne, S., & Eriksson, C. (2018). Leisure-time youth centres as health-promoting settings: Experiences from multicultural neighbourhoods in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health, 46*(20), 72-79.
- Frandsen, M.S. (2017). *Samskabelse som læreproces – en fortælling om et byudviklingslaboratorium og en boligsocial helhedsplan*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.
- Halkier, B. (2015). Fokusgrupper. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder – En grundbog* (2. udg.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Hanlon, T. E., Simon B. D., O'Grady, K.E., Carswell, S.B., & Callaman, J. M. (2009) The Effectiveness of an After-school Program Targeting Urban African American Youth. *Education and Urban Society, 42*(1), 96-118.
- Haynes, B, & Hutchison, R. (2008). The Ghetto: Origins, History, Discourse. *City & Community –Wiley Online Library, 7*(4), 347-352.
- Hedegaard, M. (2005). A cultural-historical perspective on children's cognitive development. *International Society for the Study of Behavioral Development. Newsletter, 47*(1), 12-15.

Hedegaard-Sørensen, L. (2019). Specialpædagogisk viden og samarbejde om moderat inklusion – inklusionsdebattens forhold til individet. I: K.E. Petersen & J.H. Hansen (red.), *Inklusion og eksklusion – en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.

Højholt, C. (2001). *Samarbejde om børns udvikling. Deltagere i social praksis*. København: Socialpædagogisk Bibliotek, Forlaget Gyldendal, Nordisk Forlag A/S.

Ingoldsby, E.M., Shaw, D.S., Winslow, E., Schonberg, M., Gilliom, M., & Criss, M.M. (2006). Neighborhood disadvantage, parent-child conflict, neighborhood peer relationships, and early antisocial behavior problem trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(3), 303-319.

Jakobsen, V., & Liversage, A. (2010). *Køn og etnicitet i uddannelsessystemet: litteraturstudier og registerdata*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Jensen, N. R., Petersen, K.E., & Wind, A.K. (2012). *Daginstitutionens betydning for udsatte børn og deres familier i ghetto-lignende boligområder*. København: DPU, Aarhus Universitet.

Jensen, N. R., Petersen, K.E. & Wind, A. K. (2015). *Daginstitutioner i udsatte boligområder. Pædagogisk udvikling i arbejdet med udsatte børn og familier. Et forsknings- og udviklingsprojekt*. København: DPU, Aarhus Universitet.

Jensen, N.R. (2006). *Grundbog i socialpædagogik*. Viborg: PUC.

Jensen, N.R. (2019). Socialpolitik, social- og specialpædagogik: historisk og aktuelt. I: T.V. Andersen (red.), *Social- og specialpædagogik i pædagoguddannelsen* (s. 37-51). København: Hans Reitzels Forlag.

Kirilova, M., Ritzau, U., & Jørgensen, J.N. (2009). Danish as a Second Language: Attitudes, accents, and variation (pp. 225-271). I: M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist & J.N. Jørgensen (red.), *Language Attitudes, Standardization and Language Change: Perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*. Oslo: Novus Forlag.

Kjer, M., G., Jørgensen, R., Mehlsen, L., & Jakobsen, V. (2016). *Effektfulde indsatser i boligområder til at forbedre børns skolegang og uddannelse og voksnes arbejdsmarkedsparticipation: En systematisk forskningsoversigt*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Kremer, K.P., Maynard, B.R., Polanin, J.R., Vaughn, M.G., & Sarteschi, C.M. (2015). Effects of After-school Programs with At-risk Youth on Attendance and Externalizing Behaviors: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(3), 616-636.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interview – Introduktion til et håndværk* (2. udg.). København: Hans Reitzels Forlag.

- Landsbyggefonden (2015). *Vejledning om udarbejdelse af ansøgning i henhold til lov om almene boliger m.v. § 91a og fondens regulativ om tilskud til boligsocial indsats (boligsociale aktiviteter og huslejestøtte) i udsatte almene boligområder*. København: Landsbyggefonden.
- Lerner, R. M., Lerner, J.V., Lewin-Bizan, S., Bowers, E.P., Boyd, M.J., Mueller, M. K., Schmid, K.L. & Napolitano, C.M. (2011). Positive Youth Development: Processes, Programs, and Problematics. *Journal of Youth Development*, 6(3), 41-64.
- Leventhal, T., & Brooks-Gunn, J. (2000) The neighborhoods they live in: the effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological Bulletin*, 2000, 126(2), 309-337.
- Lindström, L., & Öqvist, A. (2013). Assessing the Meeting Places of Youth for Citizenship and Socialization. *International Journal of Social Sciences & Education*, 3(2), 446-462.
- Mehlsen, L., Jørgensen, R., Kjer, M. G., & Jakobsen, V. (2016). *Effektfulde indsatser i boligområder til at øge børns trivsel og forbedre forældre kompetencer. En systematisk forskningsoversigt nr. 4 af 4*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Mehlsen, L., Jensen, M.T., Christen, G., Jørgensen, A.M.K., & Wendt, R.E. (2015). *Effektfulde indsatser i boligområder til forebyggelse af kriminalitet: en systematisk forskningsoversigt*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Merriam, S.B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ministry of Higher Education and Science (2014). *The Danish Code of Conduct for Research Integrity*. Copenhagen: Ministry of Higher Education and Science.
- Mosavel, M., Ahmed, R., Ports A. K., & Simon, C. (2015). South African, urban youth narratives: resilience within community. *International Journal of Adolescence and Youth*, 20(2), 245–255.
- Mørck, L.L., & Nissen, M. (2005). *Praksisforskning: Deltagende kritik mellem mikrofonholderi og akademisk bedreviden*. I: T.B. Jensen & G. Christensen (red.), *Psykologiske & pædagogiske metoder: Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder i praksis*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Mørch, S. (1996). *Den sidste danmarkshistorie: 57 fortællinger af fædrelandets historie*. København: Gyldendal.
- Ottosen, M. H., Andreasen, A. G., Dahl, K. M., Hestbæk, A.-D., & Rayce, S. B. (2018). *Børn og unge i Danmark: velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Petersen, K.E. (2009). *Omsorg for socialt udsatte børn. En analyse af pædagogers kompetencer og pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i daginstitutionen*. Ph.d.-afhandling. København: DPU, Aarhus Universitet.
- Petersen, K.E. (2015). *Stemmer fra en bande – Unge bandemedlemmers egne fortællinger om opvækst, hverdagsliv og fremtid*. København: DPU, Aarhus Universitet.
- Petersen, K.E. (2017). Voices from a gang: a study of young gang members and stories as told by themselves about upbringing, school and gang life – research in a Danish context. *Journal of Gang Research*, 24(2), 35-52.
- Petersen, K.E., & Hansen, J.H. (2019). *Inklusion og eksklusion – en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Petersen, K.E., & Ladefoged, L. (2018). *Unge i bandegrupperinger. Hvad ved vi – og hvad ved vi ikke? En forskningsopsamling over national og international viden om unge i bander*. København: DPU, Aarhus Universitet.
- Puchta, C., & Potter, J. (2004). *Focus Group Practice*. London: Sage Publications.
- Romero, E., Richards, M.H., Harrison, P.R., Garbarino, J., & Mozley, M. (2015). The Role of Neighborhood in the Development of Aggression in Urban African American Youth: A Multilevel Analysis. *American Journal of Community Psychology*, 56(1-2), 156-169.
- Rotger, G.P., & Galster, G.C. (2018). Neighborhood peer effects on youth crime: natural experimental evidence. *Journal of Economic Geography*, 19(3), 655-676.
- Rutter, M. (2007). Resilience, competence, and coping. *Child Abuse & Neglect*, 31(3), 205-209.
- Ryom, K. (2018). Unge, holdspil og medborgerskab: Det dårlige selskab? – et lokalt aktionsforskningsprojekt på Ydre Nørrebro. *Forum for Idræt, årgang 33*, 28-40.
- Sarampote, C.N., Basset, H.H., & Winsler, A. (2004). After-school Care: Child Outcomes and recommendations for Research and Policy. *Child & Youth Care Forum*, 33(5), 329-348.
- Schultz Jørgensen, P.S. (2002). Risikobørn i Danmark. *Tidsskriftet Social Kritik, årgang 14, bd. 84*, 98-111.
- Schultz Larsen, T. (2017). Den områdeorienterede forskning og dens effekter på det boligsociale felt i praksis. I: L.G. Aner & B. Mazanti (red.), *Socialt arbejde i udsatte boligområder*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Shuval, K., Massey, Z., Caughy, M.O., Cavanaugh, B., Pillsbury, C.A., & Croce, N. (2012). "I live by Shooting Hill" – A Qualitative Exploration of Conflict and Violence among

- Urban Youth in New Haven, Connecticut. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 23(1), 132-143.
- Strobel, K., Kirshner, B., O'Donoghue, J., & McClaughlin, M. (2008). Qualities that Attract Urban Youth to After-school Settings and Promote Continued Participation. *Teachers College Record*, 110(8), 1677-1705.
- Swartz, S. (2009) *The moral ecology of South Africa's Township Youth*. US: Palgrave Macmillian
- Trasher, F. (1927) *The gang: A study of 1,313 gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wacquant, L. (2008a). *Urban outcast. A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Wacquant, L. (2008b). *Fattigdommens fængsler*. København: Socialpolitisk Forlag.
- Wacquant, L. (2011). A janus-faced institution of ethnoracial closure: A socio-logical specification of the ghetto. I: R. Hutchison & B.D. Haynes (red.), *The Ghetto. Contemporary global issues and controversies* (pp. 1-31). Boulder: Westview Press.
- Wacquant, L. (2014). En etnoraciale lukkede institution med et Janusansigt: En sociologisk specifikation af ghettoen. *Praktiske Grunde*, 1-2, 73-90.
- Wade, E.C. (2014). The longitudinal effects of after-school program experiences, quantity, and regulatable features on children's social-emotional development. *Children and Youth Services Review*, 48, 70-79.
- Whyte, W.F. (1943). *Street corner society: the social structure of an Italian slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Winslow, E.B., & Shaw, D.S. (2007). Impact of neighborhood disadvantage on overt behavior problems during early childhood. *Aggressive Behavior*, 33(3), 207-219.
- Vigil, J. D. (2002). *A rainbow of gangs – Street cultures in the mega-city*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Woodland, M. H. (2016). After-school Programs: A Resource for Young Black Males and Other Urban Youth. *Urban Education*, 51(7), 770-796.
- Zeldin, S., Krauss, E.S., Kim, T., Cullura, J., & Abdullah, H. (2016). Pathways to Youth Empowerment and Community Connectedness: A Study of Youth-Adult Partnership in Malaysian After-School, Co-Curricular Program. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(8), 1638-1651.
- Økonomi- og Indenrigsministeriet (2019). Redegørelse om parallelsamfund 2019.

